

Hannila Jenna

Yksilönä lapsiryhmässä. Lapsen vahvistava kohtaaminen varhaiskasvatuksessa

Kasvatustieteen kandidaatintyö
KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA
Varhaiskasvatus
2018

Oulun yliopisto

Kasvatustieteiden tiedekunta

Yksilönä lapsiryhmässä. Lapsen vahvistava kohtaaminen varhaiskasvatuksessa. (Jenna Hannila)

(KK) Kasvatustieteen kandidaatintutkielma, 37 sivua
syyskuu 2018

Tässä kandidaatintyössä pohdin lapsen yksilöllistä ja vahvistavaa kohtaamista sekä sen merkitystä lapselle. Pyrin tarkastelemaan ilmiötä nimenomaan varhaiskasvatuskontekstista. Siihen, kuinka lapsi tulee kohdatuksi, vaikuttaa ensisijaisesti kasvattajan toiminta. Tutkielman lähtökohtana on omat havaintoni siitä, kuinka lasten yksilölliset tarpeet eivät ole aina etusijalla varhaiskasvatuksen toiminnassa. Tämä näkyy selvästi muun muassa lapsen ja aikuisen välisessä vuorovaikutuksessa. Ei ole yhdentekevää, millä tavalla aikuinen keskustelee lapsen kanssa tai katsoo häntä. Tutkimuskysymykseni on a) mitä on lapsen yksilöllinen kohtaaminen varhaiskasvatuksessa? b) mikä on sen merkitys lapselle? Tutkielmassa haen vastauksia tutkimuskysymyksiin pohtimalla muun muassa lapsen yksilöllisyyttä, kasvattajan merkitystä sekä sitä, millaisena lapsi nähdään lapsiryhmässä.

Lapsen yksilöllisyydellä en tarkoita niinkään yksilöllisyyden korostamista, vaan sitä, että kasvattaja tunnistaa lapsen toiminnan taustalla vaikuttavat yksilölliset piirteet sekä muokkaa varhaiskasvatustoimintaa sellaiseksi, että se palvelee jokaisen lapsen yksilöllisyyttä. Useissa aiheeseen liittyvissä aikaisemmissa tutkimuksissa tulee esille se, kuinka esimerkiksi hiljaiset lapset voivat jäädä täysin vaille aikuisen huomiota. He ovat helppoja ja tyytyvät vähään, eikä aikuinen osoita välttämättä kertaakaan huomiota lapseen koko hoitopäivän aikana. Tällaisessa tilanteessa lapsen yksilölliset tarpeet eivät ole ensisijaisia, sillä jokainen ihminen kaipaa tunnetta nähdyksi tulemisesta. Aikuisen tulee löytää ne keinot, joilla kohdata jokainen lapsi vahvistavasti ja lapsen tarpeisiin vastaten. Tutkielmassani ihmisen yksilöllisyyden taustalla nähdään vaikuttavan synnynnäinen temperamentti, joka ohjaa ihmisen käyttäytymistä.

Suurten lapsiryhmien haaste on se, kuinka jokainen lapsi tulee nähdyksi ja kuulluksi. Ratkaisevaa on aikuisen halu tuntea ryhmänsä lapset ja toimia sensitiivisesti heidän tarpeistaan lähtien. Lapsilähtöinen ja sensitiivinen kasvattaja on ikään kuin herkistynyt lapsesta tuleville viesteille. Kallialan (2013, 262) mukaan sensitiivisyys kukoistaa, kun ryhmän jokainen aikuinen on herkkänä lapselle.

Tämä kandidaatintyö on tehty teoreettisena, aikaisempaan kirjallisuuteen ja tutkimukseen perustuvana kirjallisuuskatsauksena. Lähteinä on käytetty aiheeseen liittyviä kotimaisia sekä kansainvälisiä kirjoja, artikkeleita ja tutkimuksia, joiden avulla pyrin saamaan mahdollisimman laajan kuvan aiheesta.

Avainsanat: yksilölliset tarpeet, kohtaaminen, temperamentti, lapsilähtöisyys, sensitiivisyys, varhaiskasvatus, vuorovaikutus

Sisältö

1	Johdanto	5
2	Tutkielman toteutus	7
2.1	Tutkielman lähtökohta, tavoite ja tutkimuskysymykset.....	7
2.2	Kirjallisuuskatsaus tutkimusmenetelmänä	9
3	Lapsi, omanlaisensa yksilö	11
3.1	Temperamentti ja ympäristön vaikutus	11
3.1.1	<i>Helposti hoidettava lapsi</i>	14
3.1.2	<i>Haastava lapsi</i>	15
3.1.3	<i>Hitaasti lämpiävä lapsi</i>	17
3.2	Persoonallisuus ja yksilölliset tarpeet	17
4	Kasvattajan merkitys	20
4.1	Lapsikäsitys	20
4.2	Lapsilähtöisyys	22
4.3	Sensitiivinen aikuinen.....	23
4.4	Emotionaalisuus.....	25
4.5	Empatia ja välittämisen kulttuuri	26
5	Yksilö lapsiryhmässä	28
5.1	Kohtaaminen ja nähyksi tuleminen.....	28
5.2	Vuorovaikutus.....	30
5.2.1	<i>Aikuisten ja lasten välinen vuorovaikutus</i>	30
5.2.2	<i>Vertaisvuorovaikutus</i>	32
5.3	Ryhmäkoko.....	33
5.3.1	<i>Pienryhmätoiminta</i>	35
6	Yhteenveto ja johtopäätökset	36
7	Pohdinta	38

1 Johdanto

Tässä kandidaatin tutkielmassa tarkastelen lapsen yksilöllistä kohtaamista varhaiskasvatuksessa. Mitä se on, millaisena näemme jokaisen lapsen sekä mikä on yksilöllisen kohtaamisen merkitys lapselle itselleen. Tutkielman lähtökohtana on ajatus lapsesta omana yksilöllisenä itsenään, jonka olemukseen ja toimintaan temperamentti vaikuttaa. Tutkielma on jaettu kolmeen pääkappaleeseen: Lapsi, omanlaisensa yksilö, Kasvattajan merkitys sekä Yksilö lapsiryhmässä.

Ensimmäisessä näistä kappaleista nousee esiin temperamentti sekä lapsen persoonallisuus. Lapset nähdään monesti ikään kuin yhtenä suurena, samalla tavalla käyttäytyvänä joukkona. Kasvattajina meidän on kuitenkin tärkeä tiedostaa, että jokaisen yksilön toiminnan taustalla vaikuttaa hänen oma persoonallinen temperamenttinsa ja tapa toimia. Kappaleessa pohdin myös sitä, kuinka aikuinen helposti asettaa tietyllä tavalla käyttäytyvät lapset ikään kuin helpommiksi kuin toiset. Mattilan (2011, 48) mukaan onnistunut työ lasten parissa perustuu hyvälle, arvostavalle ja vahvistavalle kohtaamiselle. On tärkeää, että kohtaamme jokaisen lapsen yksilönä ja omalla toiminnallamme sekä ympäristön muokkaamisella kykenemme arvostavaan suhteeseen jokaisen lapsen kanssa. Unohtamatta kuitenkaan aikuiselle kuuluvaa positiivista, rakentavaa auktoriteettia, jota käyttäessään aikuinen turvaa lapselle suotuisan kasvun ja kehityksen sekä turvallisuuden tunteen.

Kasvattajalla on suuri merkitys sille, kuinka laadukasta varhaiskasvatus on. Kasvattajan toimintaan liittyy muun muassa vuorovaikutus, sensitiivisyys, empatia sekä se lapsikäisyys, mikä kasvattajalla ja laajemmin koko yhteiskunnassa vallitsee. Kallandin (2012, 170) mukaan ”hyvässä päivähoitossa hoitajan ja lapsen välinen vuorovaikutus on sensitiivistä ja ennakoitavaa”. Vuorovaikutus onkin ratkaiseva tekijä, sillä se heijastelee myös niitä arvoja ja oletuksia, mitä aikuisella on lapsesta.

Päivähoidon suuret ryhmäkoot aiheuttavat haasteen sille, kuinka kasvattaja huomaa jokaisen lapsen yksilölliset tarpeet ja pystyy ottamaan ne huomioon toiminnan suunnittelussa. On tärkeää, että lapsi kokee tulevansa nähdyksi suuressa ryhmässäkin. Mattilan (2011, 30) mukaan ”lapsen hyvän kasvun kulmakivi on nähdyksi tuleminen”. Koska vuorovaikutuksella on suuri merkitys lapsen kasvuun ja kehitykselle, sitä on tärkeä vaalia myös lapsiryhmässä. Ryhmässä tapahtuva vuorovaikutus on lapsen näkökulmasta joko lapsen ja aikuisen välistä tai vertaisvuorovaikutusta. Molemmat ovat tärkeitä lapsen kehitykselle. Lapsen ja aikuisen

välinen vuorovaikutus lisää lapsen turvallisuuden ja nähdyn tulemisen kokemuksia, vertaisvuorovaikutus on tärkeää leikin ja sosiaalisten suhteiden sekä lapsen kielellisen kehityksen näkökulmasta.

Lapsen yksilöllinen ja vahvistava kohtaaminen vaatii kasvattajalta ensisijaisesti sitä, että kohtaa jokaisen lapsen omalla tavalla toimivana yksilönä, johon synnynnäinen temperamentti sekä eletty ympäristö vaikuttaa. Vahvistavaan kohtaamiseen liittyy se, että aikuinen on herkkänä lapsesta tuleville viesteille sekä omalla toiminnallaan haluaa edistää lapsen hyvää.

2 Tutkielman toteutus

2.1 Tutkielman lähtökohta, tavoite ja tutkimuskysymykset

”Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan lapsen suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka” (Varhaiskasvatuslaki, 1 §). Edellä mainittuun otteeseen varhaiskasvatuslaista on hyvin kiteytetty varhaiskasvatuksen määritelmä. Varhaiskasvatus toteutetaan yleisimmin päiväkodissa, jossa lapsia kasvattaa alan ammattilaiset, lastentarhanopettajat ja lastenhoitajat. Suomalaista varhaiskasvatusta luonnehtii vahva ja tietoisesti toteutettu pedagogiikka, ja Hujalan, Puroilan, ym. (2007, 7) mukaan ”varhaiskasvatuksessa hoiva ja oppimisen tukeminen ovatkin toisiinsa integroituneina”. Varhaiskasvatus toteutetaan yhdessä lasten perheiden kanssa, ja yleisesti puhutaankin kasvatuskumppanuudesta, kun lapsen kasvatusvastuu jaetaan vanhempien kanssa. Suomalaisen varhaiskasvatuksen yhtenä vahvuutena nähdään yleisesti sekä sosiaalipalvelullinen että kasvatuksellinen merkitys (Hujala, Puroila ym. 2007, 8). Hujala, Puroila, Parrila & Nivala (2007, 8) esittelevät teoksessaan EDUCARE-mallin, jossa päivähoito nähdään sekä sosiaalipalveluna perheille, että varhaispedagogiikan ja siihen sisältyvän esiopetuksen toteuttamisena. EDUCARE muodostuu sanoista EDUCation ja CARE giving, mitkä viittaavat sekä hoitoon että koulutukseen. Malli kuvastaa hyvin Suomalaista varhaiskasvatusta, jossa hoiva ja pedagogiikka kulkevat käsi kädessä.

Varhaiskasvatuksella on merkittävä rooli yhteiskunnassamme, sillä se mahdollistaa vanhempien työssäkäynnin ohella lapsille laadukkaan pedagogisen toiminnan ja opetuksen, joka toimii ikään kuin porttina peruskouluun. Suomessa jokainen lapsi on oikeutettu päivähoitopaikkaan. Hujalan, Puroilan, Parrilan & Nivalan (2007, 6) mukaan varhaiskasvatus kattaa ikävuodet 0-8, sisältäen varhaiskasvatuksen, esiopetuksen sekä alkuopetuksen. Alkuopetusta toteutetaan peruskoulun puolella, mutta sen nähdään olevan vahvasti sidoksissa varhaiskasvatukseen.

Lapsiin ja lapsuuteen liittyvän tieteellisen tiedon lisääntyminen on tuonut viime vuosikymmeninä muutoksia varhaiskasvatuksen merkitykseen ja sen toteuttamiseen (Hujala, Puroila ym. 2007, 9-10). Yksi suuri muutos oli se, kun varhaiskasvatuksen koulutuksesta tuli yliopistotasoinen vuonna 1995. Toinen näkyvä muutos on lisääntynyt tutkimustoiminta

varhaiskasvatuksen ja lapsuuden alueella. Viimeisimpänä muutoksena nähdään käytännön varhaiskasvatuksessa tapahtunut muutos, joka näyttäytyy muun muassa avoimempana ja ulospäinsuuntautuneempana toimintana, pyrkimyksenä aikuisjohtoisuudesta lapsilähtöisyyteen sekä lapsen yksilöllisyyden korostamiseen (Hujala, Puroila ym. 2007, 9-10). Voidaan sanoa, että nykyinen varhaiskasvatuksemme on näiden kaikkien muutosten tulosta, ja jokaisesta niistä näkyy jälkiä tämän hetkisessä varhaiskasvatuksessamme.

Varhaiskasvatus, tässä yhteydessä päivähoito, voidaan nähdä lapsen tärkeänä kasvuympäristönä kodin lisäksi. Koska lasten hoitopäivät voivat olla pitkiäkin, täytyy varhaiskasvatuksen laadun olla sellaista, että se palvelee lapsen suotuisaa kasvua ja kehitystä. Kallialan (2012, 9) mukaan aikuisella on suuri vastuu lapsiin liittyvissä asioissa: aikuiset päättävät, mitä milloinkin tehdään, millä tavalla lapsi huomioidaan ja missä menee rajat. Lapsi on se osapuoli, joka toimii aikuisen päättävällän alaisena, ja siksi hänen kokemuksellaan on suuri vaikutus siihen, pidetäänkö päivähoitoa laadukkaana. Järvisen, Laineen & Hellman-Suomisen (2009, 89) mukaan ”päivähoidon tavoitteena on tukea vanhempia heidän kasvatustyössään ja yhdessä kotien kanssa edistää lapsen persoonallista ja tasapainoista kehitystä”. Tämän toteutumiseksi lapsi tarvitsee turvalliset ihmissuhteet, monipuolista toimintaa ja suotuisan kasvuympäristön (Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2009, 89). Varhaiskasvatusta säätelevien lakien, määräysten ja sopimusten myötä suomalaisen varhaiskasvatuksen laatu on tasaista, ja lapset saavat samoihin asiakirjoihin nojaavaa hoitoa ja opetusta jokaisessa päiväkodissa (Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2009, 88).

Tutkielmani on kirjallisuuteen perustuva teoreettinen tutkimus, jossa tarkastelen olemassa olevan tutkimuskirjallisuuden pohjalta lapsen yksilöllistä kohtaamista päiväkodin lapsiryhmässä. Kiinnostukseni aiheeseen kumpuaa omista havainnoistani, kuinka lapsen yksilölliselle kohtaamiselle varhaiskasvatuksessa ei meinaa löytyä aikaa, varsinkaan isoissa lapsiryhmissä. Se näkyy muun muassa siinä, että lapset nähdään helposti vain suurena lapsijoukkona, eikä lapsen yksilölliset tarpeet ole aina etusijalla esimerkiksi kasvattajan ja lapsen välisissä vuorovaikutustilanteissa. Varhaiskasvatussuunnitelma (2016) velvoittaa kuitenkin useassa kohtaa toiminnan lähtökohtana olevan lapsen yksilöllisten tarpeiden huomiointi.

Tutkielmassani tarkastelen varhaiskasvatusta siitä näkökulmasta, millainen se on lapsen kehitys- ja kasvuympäristönä. Keskityn lähinnä siihen, millaisena se näyttäytyy lapsen näkökulmasta sekä millaista varhaiskasvatuksen tulisi olla, jotta se palvelisi parhaimmalla tavalla lapsen suotuisaa kasvua ja kehitystä sekä turvallista varhaislapsuutta. Tutkielmallani

haluan lisätä sekä omaa että muiden tietoisuutta siitä, mikä on sensitiivisen ja yksilöllisen kohtaamisen merkitys varhaiskasvatusikäiselle lapselle.

Tutkimuskysymykseni on kaksiosainen:

- a) Mitä on lapsen yksilöllinen kohtaaminen varhaiskasvatuksessa?
- b) Mikä on sen merkitys lapselle?

Tutkimukseni tavoite on lisätä sekä omaa että muiden kasvatusalalla työskentelevien tietämystä ilmiöstä, ja sitä kautta tuoda lisää eväitä lapsen hyvinvoivaan kasvuun ja kehitykseen varhaiskasvatuksessa.

2.2 Kirjallisuuskatsaus tutkimusmenetelmänä

Tutkimukseni on kuvaileva, narratiivinen kirjallisuuskatsaus. Narratiivisen kirjallisuuskatsauksen ominaispiirre on, että se mahdollistaa laajan kuvan käsiteltävästä aiheesta tai sen historiasta ja kehityskulusta (Salminen 2011, 7). Oman tutkimuksenikin tavoite on käsitellä aihetta mahdollisimman laajasti, ottaen huomioon monet ilmiöön vaikuttavat asiat. Narratiivisen kirjallisuuskatsauksen päämäärä ei ole sinänsä tarjota mitään analyttistä tulosta, vaan se auttaa ajantasaistamaan tutkimustietoa aikaisempien tutkimusten valossa (Salminen 2011, 7). Tutkimuksessani olen hyvin tuttujen asioiden äärellä, kuten lapsilähtöisyys tai sensitiivisyys, mutta koen aiheen olevan sellainen, mistä on tärkeä tuoda tutkimustuloksia lisää käytäntöön, jotta kasvattajina tiedostamme asian ja sitä kautta osaamme toimia lapsen parhaaksi. Kalliala toteaa teoksessaan (2013, 258) kuinka hän tutkimuksessaan tuli siihen tulokseen, että suuri osa päiväkodin aikuisista haluavat pitää tietynlaista etäisyyttä lapseen, ja karttavat aitoa läheisyyttä. Yhdeksi syyksi hän mainitsee, että ”meillä ei ole riittävän yhteneväistä käsitystä tavoiteltavasta aikuisroolista” (Kalliala 2013, 259). Mielestäni tämä tutkimustulos kertoo jo sen, että vaikka aiheesta on aikaisempia tutkimuksia, jokainen uusi tutkimus aiheesta vie kasvattajia entistä lähemmäksi lasta. Ehtona on tietenkin se, että uusimmat tutkimustulokset menevät myös kasvattajien tietoisuuteen. Salminen (2011, 3) toteaa, että ”kirjallisuuskatsauksen kunnianhimoisena tavoitteena on kehittää olemassa olevaa teoriaa sekä rakentaa myös uutta teoriaa”.

Atjosen (2010, 20) mukaan kirjallisuuskatsauksen voidaan nähdä olevan hyvää harjoitusta tulevaan pro gradu -tutkielmaan. Kirjallisuustutkielmaa tehdessä sen tekijä perehtyy laajasti oman aiheensa kirjallisuuteen ja aikaisempaan tutkimukseen. Niitä analysoidessaan,

esitellessään ja kritisoidessaan tekijä saa harjoitusta sujuvan tieteellisen tekstin kirjoittamisesta. Tämän oppiminen jo kandidaatintyön tekovaiheessa sujuvoittaa tulevan pro gradu -tutkielman tekemistä.

Kandidaatin tutkielman toinen mahdollinen tapa on niin sanottu teoreettinen vaihtoehto. Tällöin tutkielman tekijä kerää oman pienimuotoisen empiirisen aineiston, jonka pohjalta tekee oman tutkielman (Atjonen 2010, 20).

3 Lapsi, omanlaisensa yksilö

Jokainen ihminen on yksilö omine yksilöllisine ominaisuuksineen. Lapsista puhuttaessa heistä puhutaan yleensä tietynlaisena ihmisjoukkona, lapsina. Siitä, kuinka lapsi esimerkiksi käyttäytyy, kehittyy tai toimii muiden kanssa. Useat lapsen kehityksestä kertovat tutkimukset antavat tietynlaiset raamit sille, millainen lapsi on, mutta muistamme aikuisina sen, että myös jokainen lapsi on omanlaisensa yksilö? Siihen, kuinka yksilö toimii ja kehittyy, vaikuttaa aina sekä yksilön temperamentti sekä se ympäristö, missä hän kasvaa ja kehittyy.

3.1 Temperamentti ja ympäristön vaikutus

Keltikangas-Järvinen (2004, 36) määrittelee temperamentin ihmisen synnynnäiseksi ominaisuudeksi, joukoksi erilaisia taipumuksia jotka tekevät ihmisestä juuri sellaisen kuin on. Kanninen & Sigfridsin (2012, 35) mukaan ”temperamentilla tarkoitetaan biologispohjaista lapsen synnynnäistä taipumusta reagoida sekä ulkoisiin ärsykkeisiin että omiin sisäisiin aistimuksiin ja tunnetiloihin”. Määritelmien mukaan voimme todeta, että temperamentti on ihmisessä oleva valmius tietynlaiseen käyttäytymiseen ja yksilölliseen tapaan toimia. Temperamentti määrittelee myös sen, millä tavalla ihminen reagoi asioihin. Joku lapsi voi olla hyvin herkkä muutoksille ja reagoida voimakkaasti esimerkiksi päivähoiton aloitukseen tai henkilökuntamuutoksiin. Joku lapsi voi olla herkkä ärsyyntymään, toinen on rauhallinen ja tasainen luonne. Erilaisia temperamenttipiirteitä on esimerkiksi ujo, äänekäs, rauhallinen, levoton, ärtyisä ja niin edelleen (Keltikangas-Järvinen 2004, 39). Jokainen ihminen omaa tietynlaisia temperamenttipiirteitä, jotka ohjaavat hänen toimintaa. Siren-Tiusasen (2001, 20) mukaan yksittäisiä lapsia määritellään yleisesti heidän temperamenttiominaisuuksien mukaan. Sillä, että aikuinen määrittelee lapsen olevan tietynlainen, voi olla kauaskantoiset seuraukset. Määritelmä lapsesta tietynlaisena voi siirtyä lapseen itseensä niin, että se määrittelee hänen omaa identiteettiään. Esimerkiksi hiljaisen lapsen suurielkeinen määrittely ujoksi ja sulkeutuneeksi voi olla itseään toteuttava määritelmä, jolloin lapsi kokee olevansa sellainen ja ikään kuin tyytyy kohtaloonsa.

Kanninen & Sigfrids (2012, 40) tekee luokittelun lapsista sen mukaan, millaisia temperamenttipiirteitä he omaavat. Luokitteluun sisältyy *helposti hoidettava lapsi*, *haastava lapsi* sekä *hitaasti lämpiävä lapsi*. Ryhmät sisältävät erilaisia temperamenttipiirteitä ja luokittelussa täytyy ottaa huomioon, että se on tehty vanhemman kokemuksen mukaan siitä,

millainen kasvatettava lapsi on. Vaikka kaikki temperamenttiominaisuudet ovat samanarvoisia, ympäristö saattaa helposti määrittää tietyt ominaisuudet paremmiksi kuin toiset (Siren-Tiusanen 2001, 21). Tämä näkyy esimerkiksi reippaiden ja sosiaalisten lasten suosiona, jolloin hiljaiset tai huonommat sosiaaliset taidot omaavat lapset kokevat jäävänsä suosittujen varjoon. Jokaisen lapsen tulisi saada kuitenkin hyväksyntää ja tukea kasvulleen temperamenttiominaisuudestaan huolimatta (Siren-Tiusanen 2001, 21). Kasvattajien tehtävä on luoda ilmapiiri sellaiseksi, että jokainen voi kokea arvostusta ja olevansa tärkeä juuri sellaisena kuin on, omana itsenään.

Keltikangas-Järvinen (2004, 143) toteaa, että erilaisen temperamentin omaavat lapset tarvitsevat erilaisen kohtelun. Tämä näkyy ihan tavallisissa arjen toiminnoissa. Erillä tavalla käyttäytyvät lapset vaativat kasvattajalta erilaisia metodeja kasvatukseen, kehitykseen ja oppimiseen. Kun toinen, toimielias lapsi haluaa suoriutua arjen tehtävistä ja haasteista itsenäisesti, toinen lapsi kaipaa aikuista rinnalleen avuksi ja tukijaksi. Osa lapsista on aktiivisia ja toiminnallisia, osalla tempo on rauhallisempi. Kasvattajan tehtäväksi jää suunnitella toiminta niin, että se palvelee jokaisen lapsen yksilöllisiä tarpeita, eikä kukaan turhaudu. Päivähoidossa toteutettava pienryhmätoiminta palvelee tätä ilmiötä hyvin. Lasten kanssa toteutettavaa toimintaa voi jakaa pienryhmissä erilaisiin muotoihin lasten mieltymysten ja taitotason mukaan.

Aikuisen auktoriteetti on mukana aina kasvatuksessa, ja sitä tarvitaan eri tavalla erilaisten temperamenttipiirteiden omaavien lasten kanssa toimimiseen. Kun osa lapsista vaatii jämäkkää ja tiukasti rajoista kiinni pitävää aikuista ohjaamaan toimintaa lapsen parhaaksi, osa lapsista tarvitsee rinnalleen lämmintä ja rauhallista aikuista. Aikuisen auktoriteetti nähdään usein negatiivisessa valossa, vaikka Kallialan (2013, 22) mukaan ”aikuinen käyttää valtaa, halusi tai ei”. Kasvattaja käyttää valtaa kuitenkin joko lasten hyväksi tai heitä vastaan (Kalliala 2013, 22). Koska aikuinen on vastuussa lapsesta, hänen täytyy asettaa tietyt raamit lapselle. Hän myös huolehtii lapsen ravinnosta ja turvallisuudesta. Aikuisen asettamat rajat tuovat lapselle turvaa, joten myönteinen kasvatuksellinen auktoriteetti on vain hyväksi lapsen kehitykselle. Uusitalo-Malmivaaran & Vuorisen (2016, 17) mukaan lapsuuden hyvinvointiin liittyy turvallisuus, hyväksyntä sekä rajat ja rakkaus.

Kasvattajan omalla temperamentilla ja persoonalla on vaikutus siihen, kuinka hän toimii lasten kanssa. Aikuisen vastuullinen tehtävä on toimia jokaisen lapsen kannalta oikealla tavalla samalla kuitenkin jokaista kunnioittaen ja arvostaen sekä muokata toimintaa

palvelemaan jokaisen lapsen tarpeita (Cantell 2010, 71). Siren-Tiusasen & Tiusasen (2001, 66) mukaan päivähoidon tärkein laatutekijä on kärsivälliset ja lämpimät aikuiset. Lapselle tärkein elementti päivähoitossa on turvallinen ja häntä hoitava aikuinen, joka on viime kädessä vastuussa myös laadukkaasta varhaiskasvatuksesta. Sibelin (2016, 217) mukaan lapsen luonteella tai temperamentilla näyttää olevan vaikutusta siihen, millainen suhde lapsen ja opettajan välillä on. Ilmiö on näkyvästi hyvin. Kun lasta on helppo hoitaa, hän on iloinen ja tyytyväinen, hänellä voi olla parempi suhde häntä hoitavan aikuisen kanssa. Jos lapsi tuottaa kasvattajalleen haasteita, voi lapsen ja aikuisen välinen suhdekin olla haastavampi. Opettajan ja lapsen välistä suhdetta tulisi kuitenkin vaalia, sillä Sibelin (2016, 210) mukaan opettaja on yksi merkittävimmistä ihmisistä lapsen elämässä.

Keltikangas-Järvinen (2004, 40) toteaa, että kasvatusta tukahduttaa ääripään temperamentit ja pyrkii keskiarvoon. Hänen mukaansa lapset opetetaan toimimaan tietyllä tavalla, vaikka he poikkeavat temperamentiltaan hyvin paljon toisistaan. Järvinen, Laine & Hellman-Suominen (2009, 38) toteavat myös, että ”kasvatuksella voidaan muokata lapsen synnynnäistä temperamenttia”. Kasvatuksen temperamenttia muokkaavalla ilmiöllä voidaan nähdä olevan sekä negatiivinen että jossain määrin myös positiivinen vaikutus. Toisaalta se vähentää ääripään temperamenttipiirteiden hyväksyntää, mutta toisaalta pyrkii tekemään ihmisistä riittävän samanlaisia pystyäkseen toimimaan keskenään (Keltikangas-Järvinen 2004, 40). Ratkaisevana tekijänä nähdään kuitenkin se kasvatuksellinen tapa, millä ilmiöihin puututaan. Kun ajatellaan esimerkiksi vilkasta lasta, joka rakastaa juosta ja touhuta, villitsee usein muita ja puhuu äänekkäästi. Hän on hyvin iloinen lapsi ja toimii vauhdikkaasti, mutta ei satuta eikä loukkaa toisia. Millaisena esimerkin mukainen lapsi nähdään suuressa lapsiryhmässä? Kokemukseni mukaan hänen käyttäytymisensä ja tapansa olla nähdään jotenkin häiriöllisenä sekä hänen käytöksessään nähdään paljon elementtejä, mitkä pitäisi kitkeä pois. Sen sijaan, että nähdään hänestä pulppuava ilo ja into tehdä asioita toiminnan kautta, sekä mahdollinen vahva sosiaalinen puoli. Tällaisia, erillä tavalla käyttäytyviä esimerkkilapsia on useita, joiden temperamentti nähdään ikään kuin korjattavana. Kasvattajan on tärkeä tunnistaa oma suhtautuminen eri tavalla käyttäytyviin lapsiin. Jokaisella on oikeus olla juuri omanlaisensa ilman huonon yksilön leimaa. Mäkelän (2009, 8) mukaan ”kokemus omasta vääränlaisesta on lamaava”. Aikuisen negatiivisella suhtautumisella lapseen hänen yksilöllisyys ja tapa reagoida asioihin unohtuu herkästi (Keltikangas-Järvinen 2004, 40). Skinnari (2000, 190) puhuu ehtoja asettavasta hyväksymisestä. Hän toteaa, että pienestä saakka opimme, että tulemme rakastetuksi tietynlaisen toiminnan tai käyttäytymisen seurauksena (Skinnari 2000, 190).

Ilmiö on suomalaisessa kulttuurissa melko yleinen, mutta lapsen näkökulmasta haitallinen. Emme voi ajatella, että hyväksymme vain tietynlaiset lapset, vaan jokaisella lapsella on arvo aikuisen silmissä. Haastavien tilanteiden kohdalla voimme ajatella, että emme hyväksy lapsen käytöstä, mutta käytös ei vähennä lapsen arvoa persoonana.

Kallialan (2013, 256) mukaan lapsen hyväksyminen ”sellaisena kuin hän on”, sisältää myös ristiriidan. Hyväksytäänkö esimerkiksi toisten tahtoon alistuvan lapsen rooli, vai olisiko lapsen kannalta paras, että häntä rohkaistaisiin tietynlaiseen suuntaan taatakseen hänelle hyvinvoiva elämä? Kalliala (2013, 256) on sitä mieltä, että ”pahimmassa tapauksessa hyvä- ja huono-osaisuus vahvistuu päiväkodissa”. Voimme ajatella, että joissakin tapauksissa kasvatuksen nähdään muokkaavaan temperamenttia myös lapsen parhaaksi. Jos lapsella on jokin ominaisuus, mikä on hänen omalle tai ympärillä olevien ihmisten hyvinvoinnilleen haitaksi, voimme siihen kasvatuksella vaikuttaa. Tällainen ominaisuus voi olla myös esimerkiksi ärtyisyys. Lapsi ärtyy helposti, minkä seurauksena hän voi itse pahoin sekä toiminnallaan vahingoittaa omia sosiaalisia suhteitaan. Helposti ärtyvän lapsen kanssa kasvattaja voi harjoitella pidempää pinnaa ja positiivista suhtautumista asioihin, minkä seurauksena lapsi voi itsekin paremmin.

Kasvattajina meidän täytyy muistaa, että ei ole kahta samalla tavalla käyttäytyvää lasta, eikä tietynlaista ideaalia, millaisia jokaisen täytyisi olla. Lapsen kanssa toimivan aikuisen tehtävä on tuntea lapsi omine yksilöllisine tarpeineen ja muokata toimintaa niin, että lapsella on mahdollisuus toteuttaa itseään.

3.1.1 Helposti hoidettava lapsi

Helposti hoidettava lapsi nähdään yleisesti sosiaalisena, taitavana ja helposti oppivana. Hän on myös iloinen ja osaa olemuksellaan ilahduttaa ympärillä olijoita. Kalliala (2013, 245) puhuu teoksessaan Olavista, josta käyttääkin nimitystä ”ihanteellinen päiväkotilapsi”. Olavilla on mielikuvitusta monenlaisiin leikkeihin, ja hän on innokas leikkijä. Hän kykenee aivan omaan, rauhalliseen ja pitkäkestoiseen leikkiin, vaikka lyöttäytyykin usein tiettyjen lasten seuraan. Hän on liikunnallisesti taitava sekä omaa hyvän keskittymistaidon. Olavi on oiva esimerkki tällaisesta, niin sanotusta helposti hoidettavasta lapsesta. Keltikangas-Järvisen (2004, 62) mukaan helposti hoidettavan lapsen temperamenttia luonnehtivat ”biologisten toimintojen, kuten nälän ja unirytmien säännöllisyys, positiivinen suhtautuminen kaikkeen

uuteen ja halu lähestyä uusia ihmisiä, tapahtumia, esineitä, kyky sopeutua muutoksiin, positiivinen mieliala, korkea ärsytysskynnys ja vähemmän intensiivinen tapa osoittaa tunteita”.

Lapsen itsensä kannalta asema helppona lapsena on varmasti suotuisa, mikäli hän saa kokemuksia nähdyksi tulemisesta eikä hänen tekemisiään katsota läpi sormien. Joskus helpon lapsen asema aiheuttaa sen, että lapsen ei uskota kykenevän lainkaan huonoon käytökseen. Olavin tapauksessa kasvattaja toimi oikein puuttuessaan tilanteeseen, jossa Olavi sysää muita lapsia tieltään (Kalliala 2013, 247). Usein käy kuitenkin niin, että helpot lapset pääsevät vaikeistakin tilanteista pelkästään sen vuoksi, ettei heidän uskota toimivan vasten sääntöjä. Tällainen menettely on haitaksi sekä muille lapsille, että helpolle lapselle itselleen. Jos ryhmässä oleva helppo lapsi on paljon muita kehittyneempi ja suoriutuu kaikesta itsenäisesti ilman apua, kasvattajan on hyvä miettiä myös sitä, onko mahdollisesti paljon muita kehittyneemmällä lapsella tarpeeksi haasteita turhautumisensa välttämiseksi.

Aina helposti hoidettavan osa ei ole lapsen kannalta suotuisa. Päiväkotiryhmissä on niitäkin lapsia, jotka omalla helppoudellaan ja vaatimattomuudellaan jäävät vaille huomiota. He ovat yleensä vähään tyytyväisiä, rauhallisia ja omissa oloissaan olevia. Kallialan (2013, 232) kuvailema *Varpu – ulkokehän lapsi*, on esimerkki tällaisesta lapsesta. Varpun olemus on huomaamaton. Hän touhuilee omiaan, mutta ei suoranaisesti osallistu aktiiviseen toimintaan muiden lasten kanssa, ja hänen aikuisilta saama huomio rajoittuu pääasiassa perushoittoon ja rutiineihin sekä satunnaisiin vuorovaikutustilanteisiin. Kallialan (2013, 237) mukaan ”lapsiryhmän aikuiset vastaavat usein tiedostamattaan helposti aikuisia lähestyvän, puheessa taitavan lapsen aloitteisiin mutta jättävät systemaattisesti huomioimatta ryhmän hiljaisen, ehkä epäselvästi puhuvan lapsen, jonka on vaikea ilmaista, mitä hän tarkoittaa”. Tällaisen seurauksena lapsi jää ikään kuin ulkopuolelle ryhmän toiminnasta, sivusta seuraajaksi, eikä hänen yksilölliset tarpeensa tule täytetyksi varhaiskasvatuksessa. Varpun kaltaisen lapsen rooli on näkyvissä monissa päiväkotiryhmissä, ja sen tunnistaminen vaatii kasvattajalta silmien avaamista jokaisen lapsen suuntaan. Jokainen lapsi kaipaa sisimmässään yksilöllistä huomiota ja sitä, että hän kokee tulevansa nähdyksi ja kuulluksi omana itsenään.

3.1.2 Haastava lapsi

Lapsi määritellään yleensä haastavaksi silloin, kun hän käytöksellään aiheuttaa hankaluuksia muille ihmisille. Haastava lapsi voi esimerkiksi käyttäytyä äkkipikaisesti, levottomasti, aggressiivisesti tai vaatia itselleen jakamatonta huomiota erilaisin keinoin. Haastavan lapsen

temperamenttia kuvaa se, että tutusta rutiinista poikkeavat tilanteet aiheuttavat hänessä reaktioita. Asioihin, jotka eivät ole hänelle tuttuja, hän reagoi negatiivisesti ja voimakkaasti. Hänen mielialansa voi olla usein myös ärtyisä tai hän voi itkeä paljon (Keltikangas-Järvinen 2004, 66). Keltikangas-Järvinen (2004, 67) muistuttaa, että ”on huomattava, että lapsen temperamentti määräytyy vaikeaksi sen mukaan, miten paljon työtä tai vaivaa se aiheuttaa vanhemmille ja kasvattajille”. Luokitellessa joku lapsi haastavaksi, voimme siis todeta hänen olevan haastava hoidettava ja kasvatettava, aikuisen näkökulmasta. Se, millainen haastavuus poikkeaa normaalista, tulee esiin yleensä lapsiryhmässä. Lapsijoukossa huomaa helposti yksilön, joka on normaalia haastavampi. Jokainen lapsi tuottaa ajoittain haasteita, mutta haastavaksi luokitellut lapset tarvitsevat toiminnoissa monesti jollakin tavalla aikuisen tukea normaalia enemmän.

Haastaviksi lapsiksi voidaan luokitella myös Kallialan teoksessa (2013, 240) esiintyvät Alli ja Tatu, alakuloiset ja vaisut lapset. He ovat lapsia, jotka ovat itsekseen ja omine ajatuksineen, eivätkä kiinnity oikein mihinkään toimintaan. Kallialan (2013, 240) mukaan he eivät vaikuta emotionaalisesti hyvinvoivilta, ja he ovat kaiken aikaa ilottomia ja apeita. Edellä mainitun kaltainen lapsikin näyttäytyy kasvattajan näkökulmasta haasteelliselta. Sen lisäksi, että kasvattaja ei saa hänestä mitään irti eikä pääse lähelle lasta, mielessä voi pyöriä monet kysymykset siitä, mitkä asiat vaikuttavat tilanteeseen kyseisen lapsen kohdalla. Lapsi on luonnostaan iloinen ja pursuaa energiaa, joten jonkin asian on täytynyt tukahduttaa näiden lasten sisäinen ilo. Jos ajatellaan varhaiskasvatusta lapsen kokonaisvaltaisen kasvun, kehityksen ja oppimisen tukijana (vasu 2016, 14), näissä tavoitteissa eteenpäin pääseminen Allin ja Tatum kaltaisten lasten kohdalla on haastavaa, ja vaatii kasvattajalta paljon.

Lapsen luokittelu haastavaksi ei ole aivan yksinkertaista, sillä aina täytyy ottaa huomioon ne tekijät, jotka vaikuttavat haastavan käytöksen taustalla. Jotkut lapset voivat näyttäytyä kasvattajan silmissä haastavilta pelkästään heidän aktiivisuutensa ja toiminnallisuutensa vuoksi. Silloin ongelma voi tosi asiassa olla siinä, että kasvattaja ei osaa ohjata lapsia suuntaamaan aktiivisuuttaan oikeisiin asioihin. Toiminnan suunnittelulla on näiden lasten kanssa suuri vaikutus. Suunniteltaessa varhaiskasvatuksesta toiminnallisempi heidän osaltaan, voi määritelmä lapsesta muuttua positiivisemmaksi. Alakuloisten, vaisujen tai hiljaisuutensa vuoksi haastavien lasten kanssa auttaa aika, turvalliset rutiinit sekä lapsen ja kasvattajan välisen suhteen saaminen turvalliselle ja luotettavalle tasolle. On tärkeää, että lapsi oppii luottamaan aikuiseen. Aikuisen tehtävä on kannustaa ja rohkaista näitä lapsia, tiedostaen.

3.1.3 Hitaasti lämpiävä lapsi

Hitaasti lämpenevää temperamenttia kuvastaa parhaiten se, että kyseisen temperamentin omaava ihminen sopeutuu hyvin hitaasti uusiin asioihin (Keltikangas-Järvinen 2004, 63). Heitä luonnehditaan monesti tasaisiksi luonteiksi, koska eivät osoita näkyvästi tunteita puolesta tai vastaan. He innostuvat asioista hitaasti, mutta totuttuaan tilanteeseen alkavat asteittain mukautua ja jopa pitää tilanteesta (Keltikangas-Järvinen 2004, 64). Suuret elämänmuutokset, kuten päiväkodin aloitus, voi olla heille aluksi vaikeaa, mutta totuttuaan voivat sopeutua ryhmään hyvin. Hitaasti lämpenevä temperamentti ei sinällään sisällä mitään negatiivista, mutta vaikeuksia voi tulla silloin, jos ympäristö ei ymmärrä lapsen hidasta sopeutumista tilanteisiin (Keltikangas-Järvinen 2004, 64). Tällaisen temperamentin omaava lapsi tarvitsee lähelleen kasvattajan, joka tunnistaa lapsen yksilöllisen temperamentin ja ottaa sen huomioon arjen toiminnoissa. Lasta ja hänen reagointiaan asioihin helpottaa huomattavasti se, jos lähellä oleva aikuinen ymmärtää häntä.

Päiväkodin lapsiryhmässä hitaasti lämpiävät lapset voivat kokea, etteivät pysy päiväkodin rytmissä mukana. He tarvitsevat aikaa uusiin asioihin sopeutumiseen ja voivat olla tyytyväisiä tuttuun ja turvalliseen arkeen ilman uusia toimintoja. Kasvattajan positiivisella ja kannustavalla asenteella on suuri merkitys hitaasti lämpiävien lasten kohdalla. On tärkeää, että heitä ei jätetä yksin, ulkopuolelle, mutta ei myöskään pakoteta toimintaan. Rohkaistaan, tuetaan ja annetaan lapselle aikaa.

Suuressa lapsiryhmässä on vaikea löytää se keskitie toiminnassa, mikä palvelisi jokaisen lapsen yksilöllistä temperamenttia. Hyvin toimiva pienryhmätoiminta on yksi hyväksi koettu apu tilanteeseen.

3.2 Persoonallisuus ja yksilölliset tarpeet

Ihmisen syvintä olemusta, ihmisyyttä, kuvaa persoonallisuuden käsite (Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2009, 40). Persoonallisuusteorioita on erilaisia, mutta koska edellä käsittelemäni temperamentin käsite liittyy läheisesti persoonallisuuden käsitteeseen, keskityn lähinnä niiden väliseen yhteyteen. Keltikangas-Järvisen (2004, 197) mukaan persoonallisuus muotoutuu synnynnäisestä temperamentista, kun kokemukset, ihmisen kypsyminen ja ympäristö muokkaavat sitä. Määritelmän mukaan voimme ymmärtää, että persoonallisuus ei

ole synnynnäinen ominaisuus, toisin kuin temperamentti. Ihmisen synnynnäinen temperamentti luo pohjan persoonan kehitykselle, mutta siihen, millainen ihmisen persoonasta muodostuu, vaikuttaa myös se ympäristö missä elämme. Persoonallisuus on jokaisella ihmisellä oma ja ainutlaatuinen.

Minuuden ja identiteetin käsitteet ovat osa ihmisen persoonallisuutta (Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2009, 40). Niiden määrittely ei ole aivan mutkatonta, sillä käsitteistä on olemassa monia eri määritelmiä. Yhden määritelmän mukaan minuus nähdään tietoisuutena siitä, kuka minä olen (Saastamoinen 2006, 170). Minuus nähdään olevan jokaisen ihmisen sisimmässä, tietoisuutena omasta minuudesta. Ihminen käsittelee omaa minuuttaan suhteessa muihin, minkä vuoksi minuus nähdään muuttuvana ja kehittyvänä ominaisuutena. Identiteetin käsitteen merkitys on lähellä minuuden käsitettä. Saastamoinen (2006, 172) määrittelee identiteetin ”tavoiksi, joilla ihmiset ymmärtävät ja määrittelevät itsensä suhteessa itseensä, sosiaaliseen ympäristöönsä sekä kulttuuriinsa”. Identiteetin käsitteen voidaan ajatella olevan siis kokemus ja käsitys ainutlaatuisesta minästä. Identiteetin käsitteeseen liittyy myös oma paikka suhteessa toisiin. Puroilan & Estolan (2014, 190) mukaan pienten lasten identiteetistä on olemassa vähän tutkimustietoa, mikä voi kertoa siitä, ettei lasten identiteettiä pidetä mielenkiintoisena tutkimuksellisesta näkökulmasta.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2016) tulee useassa kohtaa esille lapsen identiteetti ja sen tukeminen. Varhaiskasvatuksen avulla kasvattajien tehtävä onkin tukea lapsen oman identiteetin kehitystä tukemalla häntä sekä kunnioittamalla lasta omana itsenään, yksilönä. Jotta voimme tukea lapsen omaa persoonallisuuttaan ja identiteettiä, täytyy meidän tunnustaa lapsen yksilölliset tarpeet. Lapsiryhmässä yksittäisen lapsen yksilöllinen huomiointi vaatii varhaiskasvatuksen ammattilaiselta paljon. Hänen täytyy tunnustaa lasten yksilölliset tarpeet sekä tukea heitä jokaista turvallisessa kasvussa ja kehityksessä (Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2009, 160).

Lapsen yksilölliset tarpeet kumpuavat hänen persoonallisuudestaan, kehityksestään sekä tavastaan elää. Jokainen ihminen on omanlaisensa yksilö, niin on myös hänen tapansa toimia. Siren-Tiusasen & Tiusasen (2001, 66) mukaan hoidon ja kasvatuksen lähtökohta on lapsen yksilölliset tarpeet. Lapset tulevat varhaiskasvatukseen erilaisista taustoista, erilaisin tavoin ja tarpein varustettuna. Kasvattajien tulee ottaa huomioon jokaisen lapsen erilaiset lähtökohdat niin, että lapsi kokee oman yksilöllisyytensä tulevan kunnioitetuksi. Kun lapsi aloittaa varhaiskasvatuksen, on hyvä käydä hänen vanhempien kanssa aloituskeskustelu, jossa

keskustellaan juuri tämän lapsen yksilöllisyyttä. Millainen hän on, mistä pitää ja mikä häntä inhottaa. Näin kasvattajat osaavat suhtautua lapseen juuri sellaisena, kuin vanhemmat ovat kertoneet hänen olevan. Myös perheen elämäntyyli ja tavat toimia ovat tärkeitä lapsen turvallisuuden tunteen jatkuvuutena.

Lapsen yksilöllisyyteen ja yksilöllisiin tarpeisiin liittyy vahvasti hänen persoonallisuutensa ja temperamenttinsa. Kuinka lapsi kohtaa toiset ihmiset, erilaiset toiminnat ja millainen rytmi hänellä on. Erilaisen temperamentin omaavat lapset suhtautuvat asioihin eri tavalla, mikä on tärkeä ottaa kasvatuksessa huomioon. Aikuisen tehtävä on osoittaa lapselle, että on häntä varten ja kunnioittaa lapsen persoonaa (Mattila 2011, 23). Lasta lähestytään hänen oman temperamenttinsa vaatimalla tavalla.

Myös lapsen kehityksen taso vaikuttaa siihen, kuinka hänet kohdataan varhaiskasvatuksessa. Aikuisen tehtävä hoidon ja pedagogiikan lisäksi on havainnoida ryhmänsä lapsia. Mikäli jokin asia tuntuu lapsesta erittäin haastavalta, häntä ei tule pakottaa sitä tekemään, vaan antaa hänen turvallisessa ilmapiirissä harjoitella. Varhaiskasvatusikäisten lasten välillä voi olla suuria eroja kehityksessä. Joku lapsista voi olla motorisesti hyvin taitava, kun toinen opettelee vasta kävelemään. Toisilla puheenkehitys on pitkällä. Vielä esiopetusikäisillä lapsillakin voi olla haasteita jollain kehityksen osa-alueella, jota kasvattajan on omalla ammattitaidollaan tuettava, sekä otettava huomioon lapsen kanssa toimiessaan. Mikkolan & Nivalaisen (2009, 21) mukaan ”luottamus aikuiseen syntyy lapselle sitoutumisesta, hyväksynnästä sekä tuen antamisesta”.

4 Kasvattajan merkitys

Kasvatus sosiaalisena tapahtumana vaatii aina vähintään kaksi osapuolta. Sekä kasvattajan että kasvatettavan, joka nähdään yleensä lapsena tai muuten kykenemättömänä huolehtimaan täysin omasta hyvinvoinnistaan. Kasvattajan ja kasvatettavan lisäksi ympäristöllä nähdään olevan myös suuri merkitys kasvatuksessa.

Kasvatuksen nähdään olevan kasvatettavan kasvun, kehityksen ja oppimisen tukemista niin, että lähtökohtana on aina kasvatettavan hyvinvointi ja turvallisuus. Kasvattajalla, tässä yhteydessä aikuisella, on vastuu lapsen suotuisasta kasvusta ja kehityksestä. Hyvä kasvatus vaatii aikuiselta lapsen tarpeisiin vastaamista sekä tietynlaista, myönteistä suhtautumista lapseen.

4.1 Lapsikäsitys

Lapsuus on keskeinen osa-alue ihmiselämää, ja sillä on tärkeä merkitys koko yksilön myöhemmälle elämälle. Alanen & Bardy (1990, 9) toteavat, että ”lapsuus on ihmisen elämänkaareissa ensimmäisenä ja se kulkee matkassa läpi elämän”. Tämä on tärkeä muistaa, ja viime vuosina onkin herätty ajattelemaan lapsuutta ajanjaksona, joka antaa pohjan koko ihmiselämälle. Lapsuus on nähty aikaisemmin ikään kuin valmistautumisena myöhempään ikäkauteen, eikä lapsuudelle olla annettu samanlaista arvoa kuin aikuisuudelle. Lapsi on nähty avuttomana, omiin ajatuksiin ja mielipiteisiin kykenemättömänä ihmisenä, joka on ollut täysin riippuvainen aikuisen päätöksistä (Karlsson 2001, 38). Vaikka vielä nykyäänkin lapsuutta pidetään jossain määrin välivaiheena kohti aikuisuutta, nykyaikainen tapa on kuitenkin ymmärtää lapsuutta tärkeänä elämänvaiheena sekä lasta aktiivisena subjektina omassa elämässään (Karlsson 2001, 42).

Lapseen ja lapsuuteen liittyy paljon stereotypioita (Karlsson 2001, 30). Vaikka emme olisi juurikaan itse tekemisissä lasten kanssa, meillä on silti tietynlainen mielikuva heistä. Karlssonin (2001, 34) mukaan ”sana lapsi herättää enimmäkseen positiivisia miellelyhtymiä”. Sanaan liitetään muun muassa herttaisuutta, hellyyttä ja tulevaisuuden uskoa, mutta yleinen käsitys lapsesta on kuitenkin yhtä aikaa myös ristiriitainen (Karlsson 2001, 34). Positiivisten miellelyhtymien yhteydessä tuodaan esille myös se, kuinka raskasta lapsia on kasvattaa ja hoitaa. Karlssonin mukaan (2001, 30) kohtelemme aikuisena lasta helposti omien stereotyyppidemme mukaisesti sekä oletamme, millainen lapsi on. Hirsijärvi (1982, 5) toteaa,

että ”kasvattajan käsitykset kasvatustoimintansa kohteesta, lapsesta ja hänen perusluontoisista ominaisuuksista, on tärkeä käytännön kasvatustoimintaan vaikuttava tekijä”. Kasvattajan toiminta heijastelee aina sitä, millaisena hän näkee lapsen. Mikäli aikuisen toiminnan taustalla vaikuttaa negatiiviset stereotyyptit ja oletukset lapsesta, kasvatusta ei välttämättä toteudu lapsilähtöisesti ja lapsen tarpeet edellä. Kasvattajan omaa ihmiskäsitystä ja samalla lapsikäsitystä heijastelee aina se ihmiskäsitys, mitä ympäristö välittää (Hirsijärvi 1982, 5). Ympäristön ja yhteiskunnan asenne lapsiin ja lapsuuteen tarttuu, ja näin myös kasvattajat heijastelevat laajempaa, yhteiskunnallista käsitystä lapsista.

Karlsson (2001, 31) toteaa, että ”aikuisen toiminnan lisäksi lapsen omat käsitykset vaikuttavat hänen toimintaansa”. Lapsella on tietynlainen käsitys itsestään, esimerkiksi oppijana. Jos hän mieltää itsensä lahjakkaaksi ja helposti oppivaksi, hän pitää opiskelua tärkeänä ja toimii omaa taitoaan ruokkien. Jos hänellä on käsitys itsestään huonosti oppivana, hän on todennäköisesti melko passiivinen oman oppimisensa suhteen. Täytyy ottaa kuitenkin huomioon se, että lapsen käsitykset itsestään muodostuvat osittain ympäristön antaman palautteen myötä, ja aikuisella on näin vaikutus lapsen käsityksiin itsestään.

Vaikka nykyaikana on menty paljon eteenpäin siinä, minkälaisena lapsuus ja lapsi nähdään, Karlssonin (2001, 38) mukaan ”lapsuudesta puhutaan edelleen ylimenokautena”. Lapsuuden arvoa tärkeänä elämänvaiheena ei muisteta aina kunnioittaa, vaan lasta saatetaan ikään kuin kasvattaa tulevaisuutta varten. Olisi kuitenkin erittäin tärkeää nostaa lapsuus arvoonsa ja kunnioittaa lasta juuri sen hetkessä elämäntilanteessaan, elää juuri tätä hetkeä varten. Karlssonin (2001, 39) mukaan vielä nykyäänkään lapsia nähdään yhteiskunnallisessa kontekstissa harvoin omina itsenään, sillä tilastoissa he ovat yleensä joko osa perhettä, viranomaisten toiminnan kohdetta tai jollakin tavalla poikkeavia. Myös se kieli, millä lapsuudesta yleisesti puhutaan, kertoo jotain kulttuurimme suhtautumisesta lapseen (Karlsson 2001, 40). On tapana puhua esimerkiksi ”lapsellisesta tai lapsenmielisestä”, tai jokin asia voi olla ”vasta lapsen kengissä”. Lasta saatetaan kutsua myös ”alaikäiseksi” tai ”keskenkasvuiseksi”. Nämä kielelliset ilmaukset eivät kieli suurta kunnioitusta lapsuutta kohtaan. Kaikesta huolimatta lapset vaikuttavat olevan kuitenkin yleinen kiinnostuksen kohde ja heistä puhutaan paljon (Karlsson 2001, 35). Lapsuus on pysyvä osa ihmiselämää, jonka jokainen elää ja käy läpi. Alasen & Bardyn (1990, 9) mukaan ”lapsuudella on yhteiskunnassa vakituinen paikkansa, vaikka sen yksittäiset jäsenet vaihtuvat”.

4.2 Lapsilähtöisyys

Uudistunut varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2016) puhuu paljon lapsilähtöisyydestä. Terminä se on aika tuore, sillä se on osittain korvannut lapsikeskeisyyden käsitteen, mitä aikaisemmin suosittiin. Lapsilähtöisyyden ja lapsikeskeisyyden termit ovat hyvin lähellä toisiaan, sillä molemmissa niissä on lähtökohtana se, että lapsen tarpeet ovat ensisijaisia (Kalliala 2013, 19). Järvisen, Laineen & Hellman-Suomisen (2009, 36) mukaan käsitteiden ero on siinä, että lapsikeskeisen ajattelutavan mukaan aikuisen rooli on auttaa ja ohjata lasta niin, että lapsi tekee itse päätelmät ja ideat, toteuttaa itse itsensä. Lapsilähtöisen ajattelutavan mukaan lapsi ja aikuinen toimivat yhdessä, monipuolisen vuorovaikutuksen keinoin. Pulkkinen (2000, 320) toteaa, että ”lapsilähtöisyys tarkoittaa lapsen kehityksen tuntemusta ja sen tukemista ikäkauteen sopivilla vaikutteilla ja kehitysodotuksilla”. Hän muistuttaa myös, että lapsilähtöisyys ei ole sama asia kuin lapsen ehdoilla toimiminen, sillä se on riippuvainen aina lapsen tarpeiden huomioonottavasta, vastuullisesta aikuisesta (Pulkkinen 2000, 320).

Hujalan (1998, 58) mukaan lapsilähtöisyydessä lähdetään liikkeelle siitä, että lapsen tarpeet tunnustetaan ja hänen yksilöllisyytään kunnioitetaan. Jos ajatellaan lapsilähtöisyyttä päiväkodin lapsiryhmässä, tulemme siihen tulokseen, että kasvattajan täytyy tuntea ryhmänsä lapset ja heidän tarpeet pystyäkseen toimimaan lapsilähtöisesti. Päiväkodin kontekstissa lapsilähtöisyys on moninainen asia, sillä ei riitä, että toimii tietyn lapsen etua ajatellen. Kaikessa toiminnassa tulee tunnistaa jokaisen lapsen yksilölliset tarpeet ja suunnitella toiminta sen mukaan, ottaen huomioon jokainen ryhmän lapsi.

Lapsilähtöisessä ajattelutavassa lapsi nähdään aktiivisena toimijana omassa kasvuprosessissaan (Oikarainen & Törmänen 2016, 24). Lapsilähtöisyyden ja sen rinnakkaisten käsitteiden merkitys on sekava. Vastakohtana lapsilähtöisyydelle voidaan puhua aikuiskeskeisyydestä, jossa aikuisen näkökulma ja tavoitteet nousevat ensisijaiseksi (Kalliala 2013, 19). Aikuiskeskeisyyttä verrataan usein aikuisjohtoisuuden käsitteeseen, joka ei kuitenkaan ole niin ongelmallinen lapsen tarpeiden näkökulmasta (Kalliala 2013, 19). Aikuisten tehtävä on johtaa lapsilähtöistäkin toimintaa, eikä aikuisjohtoisuus tarkoita välttämättä lapsen tarpeiden sysäämistä toisarvoiseksi. Kallialan (2013, 24) mukaan aikuisen tärkein tehtävä onkin olla mahdollistamassa lapsen suotuisa ja turvallinen kehitys muun muassa avustamalla, kuuntelemalla ja olemalla läsnä. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2016) tehtäviin ja yleisiin tavoitteisiin liittyy arvoperusta, jossa yhtenä yleisperiaatteena on lapsuuden itseisarvo (vasu 2016, 19). Sen mukaan ”varhaiskasvatus

perustuu käsitykseen lapsuuden itseisarvosta. Jokainen lapsi on ainutlaatuinen ja arvokas sellaisena kuin hän on. Jokaisella lapsella on oikeus tulla kuulluksi, nähdyksi, huomioon otetuksi ja ymmärretyksi omana itsenään sekä yhteisönsä jäsenenä”.

Lapsilähtöisyys näkyy varhaiskasvatuksen toiminnassa muun muassa siinä, kuinka yksittäisten lasten tarpeet otetaan huomioon toimintaa suunnitellessa. Järvisen, Laineen & Hellman-Suomisen (2009, 35) mukaan ”lapsilähtöisyyttä painottava kasvattaja kunnioittaa lasta yksilönä”. Toiminta pyritään suunnittelemaan monipuoliseksi mutta sellaiseksi, että se palvelee jokaisen yksilön tarpeita. Skinnarin (2000, 88) mukaan ”ihmislähtöisyys on sitä, että ihmistä ei tule sopeuttaa ympäristöön vaan ympäristö tulee muovata lähtien ihmisen todellisista tarpeista”. Sama ajatus koskee myös lapsilähtöisyyden käsitettä, sillä aikuinen vaikuttaa lapsen kasvu-ympäristöön ja siihen, että lapsi voi toimia siinä oman kehityksensä parhaaksi. Kasvatuksessa lähtökohtana on aina lapsen yksilöllisen kasvun ja kehityksen tukeminen, vertaissuhteita unohtamatta. Järvisen, Laineen & Hellman-Suomisen (2009, 36) mukaan ”lapsilähtöinen kasvatus on merkittävä voimavaratekijä lapsen elämässä”.

4.3 Sensitiivinen aikuinen

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (vasu 2016) velvoittavat useassa kohtaa kasvattajilta sensitiivisyyttä. Terminä se on muutenkin sellainen, mitä nykypäivänä korostetaan paljon. Mutta mitä sensitiivisyys pitää sisällään? Salo (2012, 91-93) liittyy sensitiivisen aikuisen ominaispiirteiksi muun muassa aidon hymyn, lämpimän äänen, iloiset ja kiinnostuneet ilmeet ja eleet sekä positiivisten tunteiden ilmaisemisen lapselle. Lisäksi hän määrittelee sensitiivisyyden ”kyvyksi reagoida lapsen tunnekielillä” (Salo 2012, 92). Sensitiivisyydessä on kyse siitä, kuinka aikuinen tunnistaa lapsen tunnekieltä ja vastaa siihen. Aikuinen ikään kuin näkee lapsen sisimpään ja tunnistaa lapsen tunnereaktiot. Esimerkiksi jos lapsi ikävöi päivähoitossa vanhempiaan, hän eleillään ja olemuksellaan viestittää kokemaansa ympärillä oleville. Sensitiivinen aikuinen tunnistaa tilanteen ja puuttuu siihen lämpimästi lasta ymmärtäen ja lohduttaen, ikään kuin jakaen kokemuksen lapsen kanssa mutta kuitenkin omalla turvallisella olemuksellaan helpottaen lapsen oloa. Sensitiivisyys näkyy myös niin kutsutun vilkkaan lapsen kohtaamisessa. Sensitiivinen aikuinen kohtaa lapsen ilman ennakkoluuloja sekä tunnistaa ne asiat, mitkä vaikuttavat tietynlaisen käytöksen takana. Tuntiessaan lapsen tarpeet hän osaa tukea lasta juuri kyseisen lapsen kannalta mielekkäällä ja rakentavalla tavalla. Sensitiivisyyteen kuuluu olennaisesti aikuisen kasvattajan olemus. Lapsi

on riippuvainen aikuisen hyväksynnästä, ja hän hakeekin jatkuvasti aikuisesta merkkejä siitä, onko hän hyväksytty ja tärkeä. Sensitiivinen aikuinen on läsnä, hän katsoo lasta ihailevasti ja hymyilee. Hän on tuki ja turva, johon lapsi uskaltaa luottaa. Erityisesti aikuisen ilmeillä vaikuttaa olevan suuri merkitys lapselle, ja Salon (2012, 93) mukaan ”jo alle vuoden ikäiset lapset stressaantuvat erityisesti aikuisten ilmeettömyydestä, koska lapset hakevat vahvistusta omille kokemuksilleen aikuisten reaktioista”. Jos aikuinen ei vastaa hänen tarpeeseen, voi lapsi stressaantua ja lopettaa aikuisen hyväksynnän hakemisen.

Sensitiivisen aikuisen luonteenpiirteiksi ajatellaan yleisesti kuuluvan muun muassa rauhallisuus, lempeys, positiivisuus ja ilo. Kyseiset ominaisuudet kuvastavat hyvin Salon (2012) mukaista luonnehdintaa sensitiivisestä aikuisesta. Tärkeimpänä nähdään kuitenkin se, että aikuinen osaa lukea lasta ja toimia häntä auttaen ja tukien, sekä omilla ilmeillään ja eleillään viestiä lapselle olevansa kiinnostunut hänestä ja osoittaa olevansa häntä varten. Kalliala (2013, 262) näkee passiiviset ja epäsensitiiviset aikuiset ongelmallisina, ja sanoo ”sensitiivisten aikuisten olevan yksi laadukkaan varhaiskasvatuksen välttämättömistä ehdoista”. Myös Mikkolan & Nivalaisen (2009, 21) mukaan lapsen kannalta on tärkeää, että aikuisella on herkkyys tunnistaa lapsen tunteita, aloitteita ja mielenkiinnon kohteita. Sensitiivisyydellään aikuinen viestittää lapselle sekä kiinnostusta että turvallisuutta. Mikkola & Nivalainen (2009, 21) pitää tärkeänä sitä, että aikuinen lohduttaa lasta. Heidän mukaansa ”tärkeintä on, ettei lasta jätetä selviämään yksin” (Mikkola & Nivalainen 2009, 21).

Puroilan, Estolan & Syrjälän (2012) artikkelista tulee esille kahdenlaisia kasvattajatyylejä. Aikuisia, jotka pitävät lasta fyysisesti lähellä sekä ovat sensitiivisiä lasten aloitteille. Heidän hoivansa sisältää myös huumoria ja leikkimielisyyttä. Aikuiset ikään kuin laskeutuvat lapsen tasolle, hoivaten ja lohduttaen heitä mutta myös leikkien ja hassutellen. Tällainen kasvattajatyylillä on ihanteellinen lapsen näkökulmasta. Lapselle välittyy tunne, että aikuinen on kiinnostunut hänen kanssaan samoista asioista, iloitsee hänen kanssaan ja on samalla turvallinen aikuinen, kenen lähellä on hyvä olla. Toinen kasvattajatyylillä artikkelissa on aikuiset, jotka pitävät etäisyyttä lapseen. Heillä hoidolliset tilanteet rajoittuvat itse toimintaan ja fyysisen turvallisuuden ylläpitämiseen. Lasten ja aikuisten välinen vuorovaikutus on vähäistä, ja se keskittyy pääasiassa lasten valvontaan tai käytännön järjestelyihin. Tämän kasvattajatyylillä omaavat aikuiset eivät myöskään ota lapsia syliin ja välttävät tunteiden ilmaisemista (Puroila, Estola & Syrjälä 2012). Jälkimmäisestä kasvatustyylistä puuttuu yhteinen ilo ja kokemusten jakaminen. Lapsella voi olla vaikea myös turvautua aikuiseen, jos kasvatuksessa ei ole tapana olla lähellä, koskettaa ja pitää sylissä tai ilmaista tunteita.

Tällaisen kasvatustyylin saavat lapset voivat pahimmassa tapauksessa tukahduttaa tunteensa ja pyrkiä selviytymään jokaisesta tilanteesta yksin, ilman aikuiselta saatavaa apua.

4.4 Emotionaalisuus

Emotionaalisuus viittaa tunteisiin, niiden kokemiseen ja ilmaisuun. Järvisen, Laineen & Hellman-Suomisen (2009, 52) mukaan ”lapsen tunne-elämän perustana on läheinen suhde vähintään yhteen aikuiseen”. Arvostavan ja rakastavan ihmissuhteen myötä lapsi oppii luottamaan siihen, että on sallittua ilmaista kaikki tunteensa (Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2009, 52). Jokainen ihminen tuntee monenlaisia tunteita, mutta kaikki eivät uskalla ilmaista niitä tai puhua tunteistaan. Pohja tunteiden ilmaisulle luodaan lapsuudessa, joten on ensiarvoisen tärkeää, että lapsi oppii varhaisvuosinaan siihen, että tunteet kuuluvat ihmiselämään ja niiden ilmaiseminen helpottaa omaa oloa. Tunteiden ilmaiseminen vaatii turvallista ja sallivaa ilmapiiriä, jossa on lupa reagoida asioihin eri tavoin.

Jotta lapsi oppii tunnistamaan omia tunteitaan, on tärkeää, että aikuinen sanoittaa lapselle niitä. Pieni lapsi ei välttämättä osaa nimetä ja tunnistaa omaa oloaan, mikäli aikuinen ei auta häntä sanoittamalla lapsen tuntemuksia. Oppiessaan puhumaan tunteistaan lapsi oppii jakamaan iloaan sanallisesti tai purkamaan pahan olonsa pois kertomalla tunteistaan. Järvisen, Laineen & Hellman-Suomisen (2009, 52) mukaan ”tunnetaitojen oppimisessa aikuisen malli on merkityksellinen”. Lapsi peilaa itseään aikuiseen, ja ottaa kaikessa mallia kasvattajastaan. Lapsen tunnetaitojen kehityksen kannalta on tärkeää, että aikuinen näyttää myös omat tunteensa ja kertoo lapselle niistä. Varhaiskasvattajina täytyy aikuisella olla kuitenkin jonkinlainen sensuuri tunteiden ilmaisussa, sillä emme voi esimerkiksi näyttää ärtymystämme tai suunnatonta vihaa lapselle. Voimme kuitenkin rauhallisesti keskustellen kertoa, että aikuisella surettaa tai vihastuttaa jokin asia sekä kertoa, miksi aikuinen tuntee näin.

Vaikka tunteet yleensä jaetaan yleisesti joko kielteisiin tai myönteisiin, ihminen selviää jokaisesta tunteesta hyvien tunnetaitojen avulla. Joskus kielteiseksi määriteltyjen tunteiden kokeminen voi jopa vahvistaa ihmistä (Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2009, 53). On tärkeää, että ilmapiiri on turvallinen kaikenlaisten tunteiden ilmaisuun.

4.5 Empatia ja välittämisen kulttuuri

Järvinen, Laine & Hellman-Suominen (2009, 54) määrittelevät empatian kyvyksi ”ymmärtää toisen tunteita ja eläytyä toisen tunteisiin ja tilanteeseen”. He lisäävät, että lapsena saatu rakkaus ja turva mahdollistavat empaattisuuden. Empaattisuutta tukevia taitoja ovat hyvät sosiaaliset perustaidot, ja niitä voidaan harjoitella pientenkin lasten kanssa. Esimerkiksi se, että opettelemme puhumaan vuorotellen ja kuuntelemaan toisen tärkeää asiaa, kohtelemme toisia kauniisti sekä ilmaisemme itseämme, vahvistaa niitä taitoja, jotka lisäävät lapsen empaattisuutta (Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2009, 54). Empaattisuuteen liittyy myös se, että osaamme hillitä tunteitamme niin, että otamme toiset huomioon emmekä toiminnallamme vahingoita tai loukkaa muita. Empaattisuuteen kasvamisessa on tärkeää, että ihmiselle kehittyy kyky asettua toisen asemaan (Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2009, 55). Lasten ristiriita- ja konfliktitilanteissa aikuinen voi pohtia yhdessä lapsen kanssa sitä, miltä esimerkiksi kiusatusta lapsesta tuntuu ja miltä lapsesta itsestä tuntuisi, jos hän olisi kiusatun asemassa. Tällainen toisen asemaan asettuminen laittaa lapsen miettimään toimintansa seurauksia sekä sitä, mitä toinen ihminen tuntee tilanteessa.

Aikuisella on suuri rooli lapsen empatiakyvyn kehittämisessä. Sen lisäksi, että aikuinen omalla ohjauksellaan ohjaa lasta kohti empaattista elämäntapaa, hän toimii myös itse esimerkkinä lapselle. On hyvin tärkeää, että kasvattaja toimii empaattisesti, lämpimästi vastaten lasten tunteisiin, sillä lapsi toimii aikuisen esimerkin mukaan. Välinpitämättömässä ja kylmässä kasvatuksessa kasvava lapsi ei välttämättä ikinä opi empaattiseksi ja todennäköisesti aikuisiälläkin vielä toimii kasvattajiensa tapaan tunnekylmästi.

Aikuisen empaattisuus on tärkeää paitsi lapsen oman empatian kehityksen, myös lapsen hyvinvoinnin kannalta. Empatia on yksi turvallisen aikuisen tunnusmerkeistä, sillä aikuisen kyky asettua lapsen tunteisiin ja tilanteeseen lähentää lasta ja aikuista. Ymmärtäessään lapsen tilanteen ja lohduttaen häntä aikuinen luo turvan tunnetta, mikä on hyvän kasvun ja kehityksen kulmakivi.

Välittämisen kulttuuriin liittyy rakastavat ja empaattiset aikuiset, aina avoin syli sekä salliva asenne (Siren-Tiusanen & Tiusanen 2001, 65). Välittävässä ilmapiirissä lapsi otetaan lämmöllä vastaan, hän nähdään positiivisessa valossa sekä hänen eteen ollaan valmiita tekemään asioita. Tällainen ilmapiiri vaatii tietyn tyyliiset aikuiset, sillä kasvatusta tehdään omana persoonanaan, ja se heijastelee aina kasvattajan omia arvoja sekä suhtautumista lapseen. Ihanteellisia ovat varhaiskasvatuksessa ne kasvattajat, jotka toteuttavat välittämisen

kulttuuria työssään. Skinnarin (2000, 96) mukaan rakkaus on paras kasvualusta ihmiselle. Kunnioittava, rajoja asettava rakkaus ilmenee parhaimmillaan turvan tunteena lapselle (Skinnari 2000, 97). Ihanteellinen ajatustapa kasvattajalta olisi ajatella lapsi mielenkiintoisena ja rakastettavana yksilönä, jonka kehitystä aikuinen tukisi omalla ammattitaidollaan.

Välittämiseen liitetään yleisesti paitsi lempeä puhetapa ja lämmin vuorovaikutus, myös läheisyys. Myös hoiva- ja kasvatussuhteisiin liittyy olennaisesti fyysinen läheisyys. Hännikäisen (2014) artikkelissa tulee ilmi sylin merkitys. Sylin merkitys on tärkeä kohtaamistilanteissa, kun lapsi tulee päiväkotiin. Kun vastassa on lämmin, iloisesti syliin ottava tuttu aikuinen, tuttu turvan tunne leviää lapselle ja hänen on helppo jäädä päivähoitoon. Artikkelista ilmenee, että lapset tulivat aikuisen syliin myös pitkin päivää esimerkiksi leikeissä ja peleissä, pukemistilanteissa ja muuten vain läheisyyttä hakiessaan. Erityisen tärkeä merkitys sylillä oli niinä hetkinä, kun lapsi haki yksilöllistä huomiota, lohdutusta tai turvaa sekä silloin, kun lapsi koki iloa kasvattajan nähdessään (Hännikäinen 2014). Läheisyys kuuluu ihmissuhteisiin ja syli on lapsen oikeus. Kallialan (2013, 259) mukaan aikuisissa on kuitenkin paljon eroja siinä, kuinka lähelle lasta heillä on tarve päästä, eikä ”kaikkien aikuisten ole helppo lähestyä lasta”. Erot ovat yksilöllisiä ja niihin on monta syytä. Siihen, kuinka tarpeelliseksi aikuinen kokee läheisyyden lapsen kanssa, voi vaikuttaa esimerkiksi hänen kokemus omasta lapsena saadusta läheisyydestä, tai siitä, ettei koe kasvattajan tehtäväksi pitää lasta fyysisesti lähellä. Kallialan (2013, 263) mukaan fyysisestä läheisyydestä lapsen kanssa on lapsen lisäksi hyötyä myös kasvattajalle, sillä työn mielekkyys lisääntyy, kun aikuinen on lähellä lasta. Myös aikuinen kokee mielihyvää ja turvallisuuden tunnetta siitä läheisyydestä, jota hän lapsen kanssa jakaa. Siinä läheisyydessä, mikä lapsen ja aikuisen välillä parhaimmillaan vallitsee, näkyy perustavanlaatuinen luottamus ja halu olla lähellä tärkeää ihmistä. Myös Salo (2012, 98) toteaa, että turvallisuuden tunteeseen liittyy hoivaava kosketus.

5 Yksilö lapsiryhmässä

Lapsiryhmällä tarkoitan tutkielmassani varhaiskasvatuksen lapsiryhmää, esimerkiksi päivähoitossa tai avoimessa varhaiskasvatuksessa. Lapsiryhmä sisältää useita lapsia, ja toiminta muovataan lähtien ryhmän lasten tarpeista.

Lapsiryhmä sekä siihen kuuluvat vertaiset ovat tärkeä osa lapsen varhaislapsuutta. On erityisen tärkeää, että lapsi saa toimia vertaistensa seurassa. Vertaisten kanssa toimiessaan lapsi harjoittelee sosiaalisia taitojaan sekä kehittää itsessään monia tärkeitä taitoja muun muassa mallioppimisen kautta. Lapsi on kuitenkin riippuvainen kasvattajasta, aikuisesta, jonka rooli korostuu entisestään usean lapsen lapsiryhmässä. Lapsi kaipaa aikuiselta tukea sekä kokemuksia nähdäksi ja kuulluksi tulemisesta, jonka vuoksi on tärkeää, että aikuisella on aikaa kohdata jokainen ryhmän lapsi myös omana yksilönään.

5.1 Kohtaaminen ja nähdäksi tuleminen

Lapsen kohtaamisen voidaan ajatella tarkoittavan joko lapsen ja aikuisen välistä fyysistä kohtaamista esimerkiksi päiväkotiin saapumistilanteissa, tai jo tutuksi tulleen lapsen kohtaamista henkisellä ja sosiaalisella tasolla. Keskityn ensin fyysiseen kohtaamiseen, jonka jälkeen käsittelen sosiaalista kohtaamista. Molempia käsittelen päiväkodin kontekstissa.

Ensimmäinen kohtaaminen lapsen ja varhaiskasvattajan välillä tapahtuu yleensä silloin, kun lapsi aloittaa päivähoiton. Tullessaan vieraaseen paikkaan, vieraiden ihmisten keskelle, lapsi voi olla ihmeissään ja jopa pelokas. Sekä lapsen vanhemmilla, että varhaiskasvattajilla on ratkaiseva rooli siinä, kuinka lapsi sopeutuu uuteen elämäntilanteeseen ja arkeen. Mattilan (2011, 18) mukaan hyvään kohtaamiseen liittyy toisen ihmisen arvostaminen ja kunnioittaminen sekä huolenpito ja luotettavuus. Varsinkin ensimmäisessä kohtaamisessa lapsen kanssa kasvattajan täytyy olla erittäin herkkänä lapselle sekä uteliaana tutustumaan häneen. Hänen tehtävänä on luoda kohtaamiseen turvallisuuden tunnetta niin, että lapsi kokee tilanteen miellyttävänä. Lapsen kanssa kohdatessa aikuinen on aina vastuussa siitä, että lapsi kokee olonsa turvalliseksi ja arvostetuksi (Mattila 2011, 18). Turvallinen kohtaaminen luo hyvät edellytykset lapsen sopeutumiselle varhaiskasvatukseen.

Puhuessani lapsen kohtaamisesta yleisellä, henkisellä ja sosiaalisella tasolla, tarkoitan niitä monia kohtaamisia, joita syntyy esimerkiksi päiväkotiryhmässä tuttujen lasten kanssa.

Kanninen & Sigfrids (2012, 163) toteavat, että ”päivähoidossa jokainen pieni hetki lapsen kanssa tarjoaa mahdollisuuden myönteiseen kohtaamiseen”. Arjen pienetkin hetket, kuten pukemis- ja nukahtamishetket ovat merkityksellisiä. Silloin aikuisella on mahdollisuus antaa jakamatonta huomiota yhdelle lapselle kerrallaan niin, että lapsi kokee yhteenkuuluvuutta ja turvallisuutta kasvattajastaan. Lapsen päivä lähtee käyntiin aamulla kohtaamisesta, ja onkin erittäin tärkeää ottaa jokainen lapsi lämpimästi vastaan hänen tullessaan päiväkotiin (Sirenius & Tiusanen 2001, 66). Kallialan (2013, 257) mukaan lapsen yksilöllisen kohtaamisen ydin on siinä, kuinka hänen keskeiset tarpeensa tulee tyydytetyksi. Tällä hän tarkoittaa esimerkiksi lapsen tunteisiin ja aloitteisiin vastaamista, mikä on erittäin tärkeä ominaisuus kasvattajalta. On ensiarvoisen tärkeää, että aikuinen on läsnä toimiessaan lasten kanssa. Jos aikuinen ei kuule lapsen aloitteita eikä reagoi esimerkiksi lapsen ikävöintiin, hän ei toimi lapsen parhaaksi. Hyvässä kohtaamisessa lapselta ei odoteta mitään, vaan hänet kohdataan juuri sellaisena omana itsenään kuin hän on (Mattila 2011, 69). Lapsen ei tarvitse olla tietynlainen tullakseen kohdatuksi arvokkaana yksilönä. Tällöin lapsi kokee, että hän on arvostettu ja rakastettu omana itsenään.

Mattilan (2011, 30) mukaan aito nähdä tulleminen ei sisällä ennako-oletuksia ihmisestä. Jokainen lapsi kohdataan arvokkaana yksilönä, ei esimerkiksi tietyllä tavalla käyttäytyvänä. Kasvattajan on tärkeää muistaa, että jokainen ihminen on erityinen ja ainutlaatuinen, ja aikuisen tehtävä on olla lasta varten (Mattila 2011, 35). Lapsen aitoon ja vahvistavaan kohtaamiseen liittyy muun muassa iloa lapsesta sekä arvostava, kaunis katse (Mattila 2011, 39, 27). Ajattelen, että varhaiskasvattajat ovat työssään siksi, että ovat jollakin tavalla kiintyneitä lapsiin. Kuinka valtava voimavara lapselle on, että häntä kasvattavat aikuiset kokevat hänestä iloa ja välittävät sitä hymyin ja kannustavin sanoin. Lapsi kaipaa aikuiselta koko ajan hyväksyntää, ja pyrkii toimimaan niin, että saa miellytettyä kasvattajansa. Aikuisen ilo ja kannustus toimivat ikään kuin palkintona lapselle hänen toiminnastaan. Merkitystä on myös sillä, kuinka aikuinen katsoo lasta. Mattilan (2011, 27) mukaan lapsi tunnistaa aikuisen katseesta ne signaalit, mitä aikuinen hänestä ajattelee. Onkin tärkeää, että katseesta ei välity tietynlainen, negatiivinen oletus lapsesta. Tällainen katse perustuu monesti johonkin aikaisempaan kokemukseen, eikä se vahvista lasta. Päinvastoin se kertoo lapselle, millainen hän aikuisen mielestä on (Mattila 2011, 28). Lähtökohtana lapsen kohtaamisessa tulee kunnioittaa hänen persoonaa sekä välittää positiivista suhtautumista lapseen. Avoin ja välittävä kohtaaminen ei ole välttämättä aina helppoa. Se vaatii uskoa lapseen erehtyvään ja oppivaisena, mutta myös vahvaa pedagogista osaamista ja halua toimia lapsen parhaaksi.

5.2 Vuorovaikutus

Vuorovaikutus on yksi ihmiselämän peruselementeistä, sillä kaikki kehityksemme tapahtuu vuorovaikutuksen kautta. Jo vastasyntynyt lapsi on monipuolisessa vuorovaikutuksessa vanhempiensa kanssa, ja on riippuvainen vanhempiensa katseesta ja vuorovaikutuksesta. Pienelle vauvalle tämä vuorovaikutus on vielä lähinnä sitä, että aikuinen vastaa hänen tarpeisiinsa. Vuorovaikutuksen lähtökohta onkin siinä, että tiedämme jonkun vastaavan meidän tarpeisiimme ja olevan kiinnostunut meistä sekä olevamme itse kiinnostuneita muista ihmisistä.

Vuorovaikutukseen liitetään yleisesti se puhuttu kieli, jolla kommunikoimme toistemme kanssa. Kieli onkin tärkeässä asemassa ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, ja lapsen puheenkehitys tapahtuu ikään kuin mallioppimisen kautta. Lapsi kommunikoi muiden ihmisten kanssa, kuulee sanoja ja puhuttua kieltä, alkaa ymmärtää, että sanoilla on tietyt merkitykset ja oppii puhumaan. Jos kasvaisimme sellaisessa ympäristössä, jossa ei olisi kielellistä kommunikointia ollenkaan, emme todennäköisesti oppisi puhumaan. Kielellinen vuorovaikutus on tärkeä osa itsemme ilmaisua sekä yhteenkuuluvuutta toisten ihmisten kanssa, ja se on tärkeä osa ihmiselämää.

Puhuttu kieli mahdollistaa monipuolisen vuorovaikutuksen, jossa sen molemmat osapuolet voivat jakaa ajatuksiaan ja tunteitaan. Kielen lisäksi vuorovaikutukseen kuuluu moninaiset nonverbaaliset viestit, kuten ilmeet ja eleet, kehon asennot, äänenpainot ja -sävyt (Ahonen 2017, 58). Ihminen kommunikoi myös nonverbaalisesti, ja ei-kielellinen kommunikointi on osa vuorovaikutusta. Vuorovaikutuksen osapuolet aistivat muun muassa toisen tunnetiloja nonverbaalisten viestien avulla.

5.2.1 Aikuisten ja lasten välinen vuorovaikutus

Lapsen ja aikuisen välisellä vuorovaikutuksella on suuri merkitys, ja voidaankin ajatella, että se luo pohjan kaikelle yhdessäololle ja toiminnalle. Kallialan (2013, 20) mukaan ”avoin ja rehellinen vuorovaikutus on hyvän kasvatuksen keskeinen ehto”. Yleisesti tiedetään, että vuorovaikutus luo pohjan ihmissuhteille, mutta erityisesti lasten kanssa toimiessa sillä on korvaamaton merkitys. Pieni lapsi on riippuvainen häntä hoitavasta aikuisesta, eikä pärjää ilman toimivaa ja kannustavaa vuorovaikutusta aikuisen kanssa. Nykyään puhutaan paljon siitä, kuinka lapset joutuvat entistä nuorempina pärjäämään itsenäisesti ja kuinka samalla

lasten yksinäisyys lisääntyy. Tämä huolestuttava ilmiö on kiinni lasta lähinnä olevista aikuisista. Mikäli lapsella ei ole hyvää vuorovaikutussuhdetta kenenkään aikuisen kanssa, voi tulos olla se, että hän kokee olevansa yksinäinen. Yksinäisyys ja kehnot vuorovaikutussuhteet ovat haitallisia lapsen kehitykselle, ja voivat johtaa syrjäytymiseen.

Lasten ja aikuisten välisessä vuorovaikutuksessa korostuu nonverbaalinen viestintä (Ahonen 2017, 59). Lapsi on erityisen herkkä tunnistamaan aikuisen ei-kielellisiä viestejä, ja tulkitsee itseään ja omaa toimintaansa sen kautta. Ollessaan vuorovaikutuksessa aikuisen kanssa lapsi alati punnitsee itseään suhteessa aikuiseen ja hakee hyväksyviä signaaleja aikuisesta. Ahosen (2017, 59) mukaan ”se mitä kerromme kehollamme, katseellamme ja äänensävyllämme, viestii lapselle aikeistamme paljon enemmän kuin ääneen lausutut sanat”. Lasten kanssa toimiessa onkin tärkeä pohtia omia tunteita tilanteessa sekä suhdetta ja oletuksia lapsesta. Kohtaanko tämän lapsen arvokkaana yksilönä, vai heijastelenko jotain oletusta lapsesta, joka voi vaikuttaa vuorovaikutukseen hänen kanssaan?

Aikuiset luovat ilmapiirin, ja ovat vastuussa vuorovaikutuksesta päiväkodissa (Kalliala 2013, 11). Aikuisen vastuu tulee ilmi erityisesti siinä vuorovaikutusilmapiirissä, mikä päivähoidossa vallitsee. Kalliala (2013, 11) puhuu lasta kunnioittavasta ja kuuntelevasta ilmapiiristä sekä välinpitämättömästä ja kohtaamattomasta ilmapiiristä. Se vuorovaikutustapa, jolla lapsi kohdataan, on aina yksilökohtaista, mutta tarttuu helposti muihin ympärillä oleviin. Ajatellaan esimerkiksi tilannetta, jossa yksi ryhmän aikuisista on aina negatiivisella ja kyynisellä asenteella lapsiin ja kaikkeen toimintaan. Hyvin todennäköisesti hän käytöksellään aiheuttaa kitkaa myös tiimin toimivuuteen ja kasvattajien välisiin suhteisiin, mikä lannistaa muut ryhmän kasvattajat sekä heijastuu suoraan vuorovaikutukseen lasten kanssa. Tällaisen tilanteen ennaltaehkäisemiseksi tiimin toiminta ja yhteiset pelisäännöt ovat ensiarvoisen tärkeitä. Jokaisen henkilökohtainen panos on tärkeä hyvän vuorovaikutuskulttuurin ylläpitämisessä.

Mikkola & Nivalainen (2009, 22) ovat sitä mieltä, että sen sijaan, että liikaa korostamme päivähoidossa monipuolista toimintaa, tulisi suunnittelussa keskittää huomiota enemmän siihen, kuinka mahdollistamme aikuisen ja lapsen välisen vuorovaikutuksen. Varhaiskasvatuksesta puhuttaessa on tapana arvostaa ohjatun toiminnan määrää ja sitä, kuinka paljon erilaisia harjoitteita lapsi saa päivähoitopäivänsä aikana. Ohjatun toiminnan määrästä on tullut ikään kuin yksi laadukkaan päivähoidon mittari. Tiukka päivärytmi vaatii kuitenkin sekä lapsilta että aikuisilta tietynlaista aikataulun kanssa elämistä, eikä rauhalliselle olemiselle

jää aikaa. Lapselle luontaista vapaata leikkiä joudutaan rajoittamaan suunnitellun toiminnan vuoksi, eikä monipuoliselle vuorovaikutukselle jää tilaa. Mikkola & Nivalainen (2009, 23) toteaa, että ”päivähoitopäivästä pitäisi muodostua kokonaisuus, jossa lapsella on mahdollisuus saada aikuiselta psyykettä kannattelevaa vuorovaikutusta aina, kun siihen on tarvetta”. Suunnitellun toiminnan toteuttamisen lisäksi aikuisella tulisi säilyä herkkyyys yksilölliseen vuorovaikutukseen lasten kanssa niin, että lapsi kokisi aikuisella olevan aikaa kuunnella häntä ja olla kiinnostunut hänestä. Hyvä vuorovaikutus on merkittävä tekijä myös lapsen turvallisuuden tunteen vahvistumisessa (Mattila 2011, 67). Hänen on turvallista osoittaa tunteitaan sekä olla oma itsensä. Ahosen (2017, 60) mukaan vuorovaikutus ja pedagogiikka kulkevat käsi kädessä. Hänen mukaansa ”laadukkaan pedagogiikan taustalla on aina laadukas vuorovaikutus” (Ahonen 2017, 60). Tämän voisi kääntää myös niin, että ei ole pedagogiikka ilman laadukasta vuorovaikutusta. Vuorovaikutusta on siis syytä pohtia ja kehittää itsessä kasvattajana.

5.2.2 Vertaisvuorovaikutus

Aikuisten lisäksi lapset ovat vuorovaikutuksessa myös toistensa, vertaistensa, kanssa. Lapsilla on taipumus olla kiinnostunut vertaisistaan sekä hakeutua heidän seuraansa (Kalliala 2013, 37). Kavereilla vaikuttaa olevan suuri merkitys lapsen elämässä, ja mitä enemmän lapselle tulee ikää, sen tärkeämmäksi he muuttuvat. Vertaistensa kanssa lapsi harjoittelee monia tärkeitä, kotona tai hoidossa opittuja taitoja, kuten jakamista, tunteiden ilmaisemista ja toisen huomioon ottamista (Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2009, 161). Näin lapsi kehittää sosiaalisia taitojaan sekä itsetuntoaan. Kun lapsen ja aikuisen välistä vuorovaikutusta pidetään tärkeänä, ei vertaisvuorovaikutuksen merkitystään voi väheksyä. Kun lapsen ja aikuisen välinen suhde perustuu rakkaudelle ja turvallisuuden tunteelle, vertaissuhteet kutsuvat lasta seikkailuun ja tutkimiseen (Munter 2001, 93). Lasten kesken ei aina välttämättä päde samat vuorovaikutuksen tavat kuin aikuisten, ja siksi lapsi tarvitseekin kokemusta myös lasten välisestä kommunikoinnista. Lapsen, joka on tottunut olemaan vain aikuisten kanssa, voi olla vaikea tulla toimeen muiden lasten kanssa. Vertaiset toimivat vuorovaikutustilanteissa kuin lapsi itse, jonka seurauksena voi syntyä konfliktitilanteita. Vertaisten kanssa toimiessaan lapsen täytyy kyetä eri tavalla joustamaan kuin aikuisten kanssa kommunikoidessa. Vertaisvuorovaikutus on erittäin tärkeää, sillä kyetäkseen myöhemminkin, kouluiässä, toimimaan ikäistensä kanssa, lapsen täytyy tottua vuorovaikutukseen toisten lasten kanssa.

Pienet lapset tarvitsevat vielä aikuisen tukea vuorovaikutuksessaan toisten lasten kanssa. Lapsille tulee helposti konflikteja, joista he selviävät aikuisen tuella ja avustuksella.

Lapsen näkökulmasta katsottuna vertaissuhteet tuovat hänelle kokemuksen siitä, että joku toinen jakaa saman maailman hänen kanssaan. Näin vertaissuhteet ja niissä tapahtuva vuorovaikutus ilmentää lasten tapaa olla vuorovaikutuksessa sekä luovat yhtenäisyyden kokemuksia ja sitä kautta ystävyyttä (Munter 2001, 99). Lapsen ja aikuisen välinen vuorovaikutus perustuu sille, että aikuinen tietää asioista enemmän kuin lapsi, ja helposti ohjailee lasta. Vertaisvuorovaikutuksessa sen kaikki osapuolet ovat ikään kuin samalla tasolla, mikä luo lapselle kokemuksen yhdessä jaetusta todellisuudesta. Munterin (2001, 100) mukaan ”lasten elämää luonnehtii emotionaalinen läheisyys, tunnevaltaisuus, ilo, mielikuvitus, liikkuminen ja vahva ruumiillisuus. Vertaiskulttuurissaan lapset pääsevät näiden kokemusten autenttiseen ytimeen”.

Yksilökeskeisellä ajattelutavalla voi olla myös kääntöpuolensa siinä, että yksilö pyritään näkemään ikään kuin ryhmästäan irrallisena (Munter 2001, 93). Ajattelutapaan liittyy myös se, että ryhmä nähdään jollain tapaa ongelmallisena ja haitallisena lapselle. Näin ei kuitenkaan ole, sillä lapsi hyötyy suuresti lapsiryhmästäan ja sen sisäisistä vuorovaikutussuhteista. Munter (2001, 94) kuvailee päivähoitoryhmää ”vuorovaikutusten dynaamisena kenttänä”, jossa on keskiössä lasten keskinäiset vuorovaikutussuhteet sekä lapsen oman persoonallisuuden tunnistaminen suhteessa muihin. Tulkinnan mukaan yksilöä ei voida irrottaa ryhmästäan, eikä yksilöllistä ja sosiaalista voi asettaa vastakkain. Ne täydentävät toisiaan ja ilmentävät ihmisen sosiaalisia ulottuvuuksia (Munter 2001, 94).

5.3 Ryhmäkoko

Päivähoidon ryhmäkoot on paljon puhuttanut aihe viimeaikaisessa varhaiskasvatuskeskustelussa. Keskustelu on käynyt vilkkaana sen jälkeen, kun hallitus päätti vuonna 2015 kasvattaa ryhmäkokoja niin, että yhtä aikuista kohti voi olla kahdeksan yli kolme vuotiaasta lasta, kun suhdeluku oli ennen seitsemän. Alle kolme vuotiaita lapsia voi olla yhtä aikuista kohden neljä (OAJ). Vaikka ero aikaisempaan kuulostaa pieneltä, voi lapsimäärä kuitenkin nousta suureksi, kun enintään viisi tuntia päivässä olevia lapsia sallitaan yhtä

hoitajaa kohden jopa 13. Jos ryhmässä on useampi osapäiväisessä hoidossa oleva lapsi, voi ryhmäkoko olla hetkellisesti erittäin suuri.

Kallialan (2012, 157) mukaan ”ryhmäkoko on yksi varhaiskasvatuksen keskeisimmistä laatutekijöistä”. Kun päivähoitopaikoista on pulaa, ryhmäkoolla on helppo kikkailla. Ilmiö vaikuttaa kuitenkin negatiivisesti sekä varhaiskasvattajiin että lapsiin. Kukaan ei nauti siitä, että viettää suurimman osan päivästä melun ja ihmisvilinän keskellä. Suuren ryhmäkoon riski on myös siinä, että aikuisen huomio ei riitä jokaiselle lapselle ja joku jää vähemmälle huomiolle (Mikkola & Nivalainen 2009, 21). Kun lasten määrä on reilusti yli kaksikymmentä, ei aikuiset kerkeä huomioida jokaista lasta niin yksilöllisesti kuin haluaisivat. Kallialan (2012, 158) mukaan lasten ikäjaottelu osoittautuu joskus myös ongelmalliseksi. Yksi yleinen ikäjaottelun mukainen ryhmä on 3-5 vuotiaiden lasten ryhmä. Osa lapsista voi olla juuri kolme vuotta täyttäneitä, vielä jopa vaipoissaan. Kun isoimmat lapset ryhmässä ovat 5-vuotiaita, ero ryhmän lasten kehityksessä on valtava. Näin suuren ikäjakauman ryhmässä kasvattajan täytyy kyetä monenlaiseen työpäivänsä aikana. Myös Cantell (2010, 70) toteaa, että suuret ryhmäkoot hankaloittavat erilaisten lasten huomioimista. Puhumattakaan, jos joukossa on erityistä tukea tarvitsevia tai muuten haastavia lapsia, jotka vaativat kasvattajaltaan erityistä tukea ja huomiota.

Kallialan (2013, 267) mukaan suuret ryhmäkoot eivät kuitenkaan ole selitys ongelmiin. Hänen mukaansa selitys suurista ryhmäkokoista aiheuttaa huonolaatuisen varhaiskasvatuksen, sillä kasvattajan on helppo mennä sen selityksen taakse, että suuressa lapsiryhmässä ei pysty tehdä tiettyjä asioita. Kalliala on myös sitä mieltä, että ryhmäkokojen pienentäminen ei tee kaikista kasvattajista motivoituneita ja osaavia (Kalliala 2013, 267). Ryhmän toiminnan kannalta ensiarvoisen tärkeää on se, kuinka ammattitaitoisia ryhmän kasvattajat ovat ja kuinka he käyttävät ammattitaitoaan lasten hyväksi (Kalliala 2013, 267). Paitsi ammattitaidolla, myös kasvattajan sensitiivisellä ja lapsilähtöisellä työotteella on suuri vaikutus lasten hyvinvoinnille ryhmässä. Kalliala (2013, 268) näkee suuret ryhmät ongelmallisina kuitenkin jo siinä suhteessa, kuinka moneen ihmiseen lapsi joutuu olla suhteessa hoitopäivänsä aikana.

5.3.1 Pienryhmätoiminta

Pienryhmätoiminta on yleisesti käytössä oleva, suosittu toimintamuoto päiväkodeissa. Pienryhmätoiminta on oiva väline suurissa lapsiryhmissä, sillä pienemmässä ryhmässä lapsen yksilölliset tarpeet on helpompi huomioida (Mikkola & Nivalainen 2009, 31). Kun suuressa lapsiryhmässä yksittäisen lapsen ääni ei välttämättä pääse aina kuuluville, pienryhmässä siihen on mahdollisuus. Pienryhmässä yhdellä aikuisella on kohtuullinen määrä lapsia vastuullaan, joten hän kerkeää antaa yksilöllistä aikaa jokaiselle lapselle. Toimiessaan pienemmässä ryhmässä lapsi voi helpommin toimia lähikehityksen vyöhykkeellä aikuisen auttaessa häntä tarpeen vaatiessa niin, että lapsi saa onnistumisen kokemuksia ja oppii asioita (Mikkola & Nivalainen 2009, 31).

Pienryhmätoiminta mahdollistaa sujuvamman toiminnan varhaiskasvatuksessa. Toimintaa on helppo jakaa pienryhmien kesken niin, että esimerkiksi yksi ryhmä askartelee, toinen retkeilee ja kolmansilla on muskari. Toiminnat vaihtuvat eri päivinä niin, että jokainen ryhmä pääsee osallistumaan kaikkeen toimintaan. Pienryhmistä voidaan tehdä erikokoisia esimerkiksi sen mukaan, kuuluuko ryhmään erityistä tukea tarvitsevia lapsia (Mikkola & Nivalainen 2009, 34). Näin aikuinen pystyy paremmin seuraamaan lasten toimintaa ja tarjoamaan tukea lapsen yksilöllisen tarpeen mukaan. Hyvin toimiessaan pienryhmä tulee myös osaksi lapsen identiteettiä (Mikkola & Nivalainen 2009, 34). Se voi olla tärkeä ryhmä lapselle, mikä ilmenee muun muassa sillä, kun lapsi esittelee itsensä kuuluvaksi esimerkiksi mansikoiden ryhmään. Hän määrittelee itsensä osana tätä ryhmää.

Vaikka pienryhmätoiminta on hyväksi niin lapsen rauhallisemman arjen kuin toiminnan sujuvuuden kannalta, on lapsen tärkeä oppia toimimaan myös isommassa lapsiryhmässä (Mikkola & Nivalainen 2009, 33). Suuremmat lapsiryhmät ovat päiväkodin ja myöhemmin koulumaailman arkea, johon lapsi on totutettava.

6 Yhteenveto ja johtopäätökset

Tutkielmassani pohdin sekä hain vastauksia seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

- a) Mitä on lapsen yksilöllinen kohtaaminen varhaiskasvatuksessa?
- b) Mikä on sen merkitys lapselle?

Lähdin pohtimaan aihetta monipuolisesti varhaiskasvatuskontekstista, millä viittasin tutkielmassani päivähoitoon koulutettuine alan ammattilaisineen. Huolimatta aika ajoin käytävästä kriittisestä keskustelusta varhaiskasvatuksen laadusta ja lasten huomioimisesta päivähoitoryhmässään, nähdään varhaiskasvatuksella olevan silti merkittävä rooli yhteiskunnassamme. Se tarjoaa perheille mahdollisuuden työelämään sekä tuo oman panoksensa lapsen suotuisaan kasvuun ja kehitykseen.

Siihen, kuinka yksilöllisesti lapsi tulee kohdatuksi päivähoitoryhmässään, vaikuttaa ensisijaisesti kasvattajien ammattitaito sekä se, kuinka he käyttävät ammattitaitoaan hyväksi. Yksilöllisen kohtaamisen keskiössä on myös lapsilähtöisyyden ja sensitiivisyyden käsitteet, jotka näkyvät siinä, kuinka aikuinen herkistyy lapsen aloitteille ja osoittaa omalla vuorovaikutuksellaan ja toiminnallaan lapsen olevan tärkeä omana itsenään. Jotta aikuinen voi toimia lapsilähtöisesti ja sensitiivisesti, täytyy hänen tunnistaa ne temperamentti- ja persoonallisuuspiirteet, jotka ohjaavat lapsen toimintaa ja asioihin reagoitua. Toiminnan suunnittelun kannalta on ensiarvoisen tärkeää pohtia, millainen toimintatapa on kullekin lapselle suotuisa, ja kuinka vahvistaa lapsen ja aikuisen välistä kohtaamista lapsen yksilöllisistä tarpeista lähtien.

Lapsen kohtaamisessa tärkeä ajatus on, että kohtaamisen tulisi vahvistaa lasta (Mattila 2011, 18). Aikuisen tulee omalla olemuksellaan osoittaa lapselle, että hän on arvostettu omana itsenään, ilman minkäänlaisia odotuksia. Kohtaamisessa tärkeää on lapsen ja aikuisen välinen vuorovaikutus, mikä ilmenee niin kielellisenä kuin non-verbaalisena viestintänä. Paitsi kielellisesti, myös ei-kielellisillä keinoilla aikuinen osoittaa hyväksyntää ja pedagogista rakkautta lasta kohtaan.

Lapsen yksilölliseen kohtaamiseen liittyy aikuisen ja lapsen välinen suhde siitä näkökulmasta, että aikuinen omalla toiminnallaan auttaa lapsen kasvua ja kehitystä sekä luo lapsen uskoa lapsen omasta kyvykkyydestään ja arvokkuudestaan. Yksilöllisen kohtaamisen ydin on siinä, kuinka aikuinen näkee lapsen yksilönä, jonka taustalla vaikuttaa hänen yksilöllinen temperamenttinsa sekä kuinka hän kunnioittaa tätä yksilöllisyyttä. Aikuisella täytyy olla halu

antaa lapselle yhteisiä kokemuksia turvallisesta, kahdenkeskisestä vuorovaikutuksesta sekä arvostuksesta. Parhaimmillaan lapsi saa elämäänsä monta tärkeää aikuista, joilla on merkitystä hänen elämässään sekä kasvaa ihmisenä terveeseen suhteeseen itsensä ja muiden kanssa. Tärkeintä on, ettei lapsi koe yksinäisyyttä tai joudu olemaan vailla aikuisen turvaa lapsuusvuosinaan.

Tutkimukseni tavoite oli lisätä sekä omaa että muiden tietoisuutta lapsen yksilöllisestä kohtaamisesta lapsiryhmässä. Pääsin tavoitteeseeni omalta osaltani, sillä tutkielmaa tehdessäni sain pohtia niin monipuolisesti asioita, että koen kasvaneeni prosessin aikana kasvattajana paljon. Tutkielma antoi paljon eväitä minulle tulevana lastentarhanopettajana siihen, kuinka olla vuorovaikutuksessa lasten kanssa niin, että jokainen tulee huomioiduksi yksilönä. Toivon, että ilmiöstä tulisi laajemmin tunnettu varhaiskasvatuksen kentällä, sillä hiljattain keskusteluun tulleet lapsilähtöisyyden ja lapsen yksilöllisyyden korostamisen käsitteet eivät kokemukseni mukaan ole vielä täysin vakiintuneet sinne, missä lasten kanssa työskennellään ja toimitaan. Jokaisen kasvattajan työn tavoite tulisi olla toimiminen lapsen parhaaksi, ja se, että kohtaamme lapsen yksilönä suuressakin lapsiryhmässä, mahdollistaa sen.

7 Pohdinta

Lapsen yksilöllinen kohtaaminen varhaiskasvatuksessa on itseäni paljon pohdituttanut asia varhaiskasvatuksen kentällä, ja halusinkin kandidaatin tutkielmassani lähteä käsittelemään sitä laajemmin. Tavoitteeni oli lisätä sekä omaa että muiden tietoisuutta siitä, mikä on yksilöllisen kohtaamisen merkitys varhaiskasvatusikäiselle lapselle itselleen.

Koen, että jokainen ihminen, aikuinen tai lapsi, tarvitsee kokemuksia nähyksi tulemisesta. Yksi ihmiselämän perustarpeista on tulla nähyksi ja hyväksytyksi omana itsenään. Varhaiskasvatukseen osallistuvat lapset ovat pieniä, ja aikuinen vaikuttaa heidän kehitykseen paljon. On hyvin tärkeää, että lapsi saa päivänsä aikana positiivisia kehityksellisiä kokemuksia, johon aikuisen turva ja hoiva merkityksellisellä tavalla liittyy. Ajattelen, että se, että kohtaamme jokaisen lapsen yksilönä, on ensiarvoisen tärkeää jo lapsen turvallisuuden tunteen vuoksi. Haluamme tutustua lapseen sekä tunnistamme lapsen temperamentin ja sen, millainen toiminta ja vuorovaikutus on juuri hänelle ominaista. Esimerkiksi läheisyys on joillekin lapsille tärkeä osa turvallisuuden tunnetta. Kasvattaja on yksi lapsen tärkeimmistä aikuisista, joten hänen on omalla toiminnallaan vastattava lapsen tarpeeseen sylistä ja läheisyydestä. Joku lapsi kaipaa paljon tsemppaamista ja kannustusta. Hän voi olla esimerkiksi arka tai lapsi, joka häiriöllisellä käytöksellään hakee aikuisen huomiota.

Lapsen yksilöllinen kohtaaminen lähtee kasvattajasta ja hänen toiminnastaan. Jokainen kasvattaja tekee työtään omalla persoonallaan ja omana itsenään, yksilönä. Ajattelen kuitenkin, että tieto ohjaa toimintaa myös jossain määrin. Siksi tutkielman tavoitteeni on lisätä tietoa aiheesta. Uskon, että jokainen kasvatusalalla työskentelevä on jossain määrin kiintynyt lapsiin ja hänen tavoitteensa on tehdä hyvää. Tiedostaessaan lapsen hyvinvointiin liittyviä asioita hän voi aina muokata omia toimintamallejaan vastaamaan lapsen tarpeita.

Halusin käsitellä tutkielmassani aikuisen auktoriteettia, mikä on yksi tärkeä kasvatukseen liittyvä asia. Se, että hyväksymme kaikenlaiset yksilöt, ei mielestäni kumoa aikuisen auktoriteettia tai siirrä valtaa kasvatustilanteessa lapselle. Aikuisen auktoriteetti on yksi kasvatuksen kulmakivistä, ja merkityksellistä onkin se, millä tavalla aikuinen käyttää valtaa. Käyttääkö hän sitä lapsen hyväksi vai lasta vastaan.

Tutkielmani antaa paljon tietoa siitä, millainen kasvattajan tulisi olla, jotta hän edistäisi lapsen suotuisaa kasvua ja kehitystä. Varhaiskasvatuksen ammattilaiset tekevät työtään omina

persoonina, ja ovat ihmisinä erehtyväisiä ja oppivaisia niin kuin kaikki muutkin. Keneltäkään ei voi siis edellyttää virheetöntä työskentelyä. Tärkeintä on kuitenkin se, että kasvattajina tiedostamme, mikä on lapselle parhaaksi, ja pyrimme toimimaan sen mukaisesti. Huomion arvoista on myös se, että eri ikäiset lapset tarvitsevat erilaista hoivaa ja huolenpitoa. Kun päivähoidon pienimmät lapset kaipaavat paljon syyliä ja lämmintä läheisyyttä, ei kasvattajan tarvitse huolestua, jos esiopetuksessa oleva 6 vuotias ei jostain syystä huolikaan aikuista lähelle itseään. Tärkeintä on kuunnella lasta, ja toimia sen mukaisesti. Mattilan (2011, 67) mukaan hyvällä vuorovaikutuksella on merkittävä tekijä turvallisuuden tunteen vahvistumisessa.

Lähtökohta tutkielmalleni oli oma kiinnostus ilmiötä kohtaan, ja tutkimuksen edetessä tuli halu jatkaa tutkimusta empiirisenä, mahdollisesti havainnointiin ja haastatteluun perustuvana tutkimuksena. Tässä kirjallisuuteen pohjautuvassa tutkielmassani loin hyvän pohjan tulevalle pro gradu -tutkielmalleni.

Lähteet

- Ahonen L. 2017. Haastavat kasvatustilanteet. Lämpimän vuorovaikutuksen käsikirja. PS-kustannus.
- Alanen L. & Bardy M. 1990. Lapsuuden aika ja lasten paikka. Sosiaalihuollituksen julkaisuja 12/1990.
- Atjonen P. 2010. Akateemisen tutkielman raportointiopas erityisesti kasvatustieteellisen alan opiskelijoita varten. Itä-Suomen yliopisto.
- Cantell H. 2010. Ratkaiseva vuorovaikutus. Kasvatuksellisia kohtaamisia lasten kanssa. PS-kustannus.
- Hirsijärvi S. 1982. Ihmiskäsitys kasvatusajattelussa. Jyväskylän yliopisto.
- Hujala E., Puroila A-M., Parrila S. & Nivala V. 2007. Päivähoidosta varhaiskasvatukseen. Edufin.
- Hännikäinen M. 2014. The teacher's lap – a site of emotional well-being for the younger children in day-care groups. <https://www.tandfonline-com.pc124152.oulu.fi:9443/doi/full/10.1080/03004430.2014.957690?scroll=top&needAccess=true>.
- Järvinen M., Laine A. & Hellman-Suominen K. 2009. Varhaiskasvatusta ammattitaidolla. Kirjapaja.
- Kalland M. 2012. Päivähoito kiintymyssuhdeteorian valossa. Teoksessa Sinkkonen J. & Kalland M. (toim.) 2012. Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen.
- Kalliala M. 2013. Kato mua! Kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa? Gaudeamus Oy.
- Kalliala M. 2012. Lapsuus hoidossa? Aikuisten päätökset ja lasten kokemukset päivähoidossa. Gaudeamus.
- Kanninen K. & Sigfrids A. 2012. Tunne minut! Turva ja tunteet lapsen silmin. PS-kustannus.
- Karlsson, L. 2001. Lapsille puheenvuoro. Ammattikäytännön perinteet murroksessa. Oy Edita Ab.
- Keltikangas-Järvinen L. 2004. Temperamentti – ihmisen yksilöllisyys. WSOY.
- Mattila K-P. 2011. Lapsen vahvistava kohtaaminen. PS-kustannus.
- Mikkola P. & Nivalainen K. 2009. Lapselle hyvä päivä tänään – näkökulmia 2010-luvun varhaiskasvatukseen. Pedatieto.

- Munter H. 2001. Pienten lasten vertaissuhteet ja ystävyys. Teoksessa Helenius A., Karila K., Munter H., Mäntynen P. & Siren-Tiusanen H. (toim.). 2001. Pienet päivähoitossa. Alle kolmivuotiaiden lasten varhaiskasvatuksen perusteita. WSOY.
- Mäkelä J. 2009. Lastenpsykiatrian tervehdys: Lapsen kehityksen tukeminen hänen kehitysympäristössään. Teoksessa Ikonen O. & Krogerus A. (toim.) 2009. Ainutkertainen oppija. Erilaisuuden ymmärtäminen ja kohtaaminen. PS-kustannus.
- Oikarainen L. & Törmänen E. 2016. ”Lapsi saa olla osa ryhmää sellaisena kuin on.” Tapaustutkimus lastentarhanopettajaksi opiskelevien käsityksistä lasten osallisuudesta.
- Opetusalan ammattijärjestö OAJ. <https://www.oaj.fi/cs/oaj/public>.
- Pulkkinen L. 2000. Eheytetty koulupäivä – lapsilähtöinen toimintakulttuuri. Teoksessa Paalasmaa J. (toim.) 2000. Lapsesta käsin. Kasvatuksen ja opetuksen vaihtoehtoja. PS-kustannus.
- Puroila A-M., Estola E. & Syrjälä L. 2012. Having, loving, and being: children’s narrated well-being in Finnish day care centres.
- Puroila A-M. & Estola E. 2014. Not babies anymore: young children’s narrative identities in Finnish day care centers (s. 187-203). Tieteellisessä lehdessä International journal of early childhood.
- Saastamoinen M. 2006. Minuus ja identiteetti tutkimuksen haasteina. Teoksessa Rautio P. & Saastamoinen M. (toim.) 2006. Minuus ja identiteetti. Sosiaalipsykologinen ja sosiologinen näkökulma. Tampereen yliopistopaino Oy.
- Salminen A. 2011. Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasan yliopiston julkaisuja.
- Salo S. 2012. Emotionaalisen saatavillaolon lisääminen päivähoitossa. Teoksessa Kanninen K. & Sigfrids A. 2012. Tunne minut! Turva ja tunteet lapsen silmin. PS-kustannus.
- Siren-Tiusanen H. 2001. Alle kolmivuotiaiden kehitys ja suotuisat varhaiskasvatuskäytännöt. Teoksessa Helenius A., Karila K., Munter H., Mäntynen P. & Siren-Tiusanen H. (toim.) 2001. Pienet päivähoitossa. Alle kolmivuotiaiden lasten varhaiskasvatuksen perusteita. WSOY.
- Siren-Tiusanen H. & Tiusanen E. 2001. Päivärytmi ja toiminnan rakentuminen. Teoksessa Helenius A., Karila K., Munter H., Mäntynen P. & Siren-Tiusanen H. (toim.) 2001. Pienet päivähoitossa. Alle kolmivuotiaiden lasten varhaiskasvatuksen perusteita. WSOY.
- Skinnari S. 2000. Pedagoginen rakkaus. PS-kustannus.
- Uusitalo-Malmivaara L. & Vuorinen K. 2016. Huomaa hyvä! Näin ohjaat lasta ja nuorta löytämään luontevahvuutensa. PS-kustannus.

Varhaiskasvatuslaki

1973/36.

Haettu

14.6.2018:

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036>.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016. Opetushallitus.

Yöleri Sibel. 2016. Teacher-child relationships in preschool period: the roles of child temperament and language skills (s. 210-224). Turkey: Usak university. Tieteellisessä lehdessä International electronic journal of elementary education.

